บุหงาปารีและบุหงาตานี : จิตสำนึกทางเชื้อชาติและคุณแผ่นดิน

Bunga Pari and Bunga Tani : Racial Consciousness and Motherland's Gratitude

นูรียัน สาแล๊ะ[1*] (Nureeyan Saleh) [1*]

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแก่นเรื่อง "จิตสำนึกทางเชื้อชาติและคุณแผ่นดิน" ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องบุหงาปารีและบุหงาตานี ของวินทร์ เลียววาริณ เพื่อแสดงให้เห็นว่าจิตสำนึกทางเชื้อชาติและคุณแผ่นดินนั้นเป็นสองสิ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ผู้มีจิตสำนึกทางเชื้อชาติของตนมิได้หมายความว่าจะต้องเป็นผู้ที่ขาดจิตสำนึกเรื่องคุณแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่เสมอไป และผู้ที่มีจิตสำนึกเรื่องคุณแผ่นดิน และมีความจงรักภักดีต่อบ้านเกิดเมืองนอนของตนไม่จำเป็นต้องแลกด้วยการลืมเชื้อชาติรากเหง้าของตนไปด้วย การให้น้ำหนักความสำคัญอย่างเท่าเทียมกันต่อสองสิ่งนี้ อาจช่วยสร้างจิตสำนึกของความรักชาติและยอมรับความเป็นชาติหรือ "รัฐชาติ" ในบริบทของสังคมปัจจุบันในหมู่ชนชาวไทยทุกคนได้ จากการวิเคราะห์นวนิยายสองเรื่องทั้งตัวบทและกลวิธีการประพันธ์ ผู้ศึกษาสรุปว่าวินทร์ เลียววาริณ มีจุดประสงค์ใช้นวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานีเป็นเครื่องมือส่งเสริมแนวคิดทางการเมืองเรื่อง "ความรักชาติ" ให้เกิดขึ้นในหมู่ชนชาวไทยทุกเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะในหมู่ชนชาวไทยเชื้อสายมลายูที่เป็นกลุ่มตัวละครหลักในนวนิยายสองเรื่องนี้

คำสำคัญ : ปตานี, มลายู, จิตสำนึกทางเชื้อชาติ, คุณแผ่นดิน

---

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000, อีเมล : nureeryan@yahoo.com

[1] Asst. Prof. Dr., Oriental Languages Section, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand, E-mail : nureeryan@yahoo.com

*Corresponding author : E-mail : address: nureeryan@yahoo.com

Received : Jane 20,2024 Revised : September 12,2024 Accepted : October 15, 2024

Abstract

This paper aims to study the theme of racial consciousness and gratitude towards towards motherland in Win Leowarin's two novels; Bunga Pari and Bunga Tani. This study is to show that these two aspects are essential and interrelated. Persons with strong racial consciousness is not regarded lacking gratitude to the motherland. In the same manner, those persons must not sacrifice their racial identities and roots in order to proof their loyalty to their homeland. Considering the mutual significance of both racial consciousness and gratitude towards motherland is possibly attributed to the

sense of patriotism and acceptance of the "nation-state" in modern Thai society. Analyzing these two novels, which are contextualized and looked at his writing's style, I have come to the conclusion that Win Leowarin aims at using his novels as a tool to establish the ideology of "patriotism" of all races or ethnicities, and especially of the Malay Muslims, which are the main characters in these two novels.

Keywords : Patani, Melayu, racial consciousness and motherland's gratitude

ที่มาของนวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานี

เป็นความจริงที่ว่า เรื่องราวของประวัติศาสตร์อาณาจักรมลายูปตานียังคงมีผลกระทบต่อการเมืองไทยปัจจุบันและยังคงอยู่ในความทรงจำของชาวไทยเชื้อสายมลายูปตานีอยู่ไม่น้อย และปัญหาที่สืบเนื่องกับประวัติศาสตร์ยังคงดำเนินอยู่และยังไม่เห็นจุดจบ จึงเป็นแรงบันดาลใจให้วินทร์ เลียววาริณ ผลิตนวนิยายสองเรื่อง คือ บุหงาปารี (พ.ศ. 2551)[2] และบุหงาตานี (พ.ศ. 2552) ตามลำดับ โดยนำเรื่องราวบางส่วนที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์โบราณของคาบสมุทรมลายูและอาณาจักรมลายูปตานีมาเขียนเพื่อเป็นความรู้ให้ชาวไทยได้เข้าใจเหตุการณ์ในอดีตและปัจจุบัน

[2] นวนิยายบุหงาปารี เป็นที่มาของภาพยนตร์เรื่องปืนใหญ่จอมสลัด

และร่วมกันหาทางออกให้กับอนาคต โดยเลือกหนังสือวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์อาณาจักรมลายูปตานี คือ Sejarah Kerajaan Melayu Patani (The History of the Malay Kingdom of Patani) ฉบับของ Ibrahim Syukri และหนังสือ Hikayat Patani (The Story of Patani) ฉบับของ A.Teeuw และ D.K.Wyaat ที่เป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงนักวิชาการทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมมลายู เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงสำคัญในการแต่งนวนิยายสองเรื่องนี้ โดยเฉพาะหนังสือฉบับของ Ibrahim Syukri นั้น ได้รับการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางด้วยเหตุผลที่เป็นข้อมูลบันทึกทางประวัติศาสตร์ปตานีหนึ่งเดียวที่เรียบเรียงจากมุมมองและความรู้สึกของลูกหลานมลายูปตานีโดยตรง

หนังสือ Sejarah Kerajaan Melayu Patani แทบจะถูกลืมจากสังคมไทยและคนมลายูปตานีไปแล้ว แต่สืบเนื่องจากเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และมีแนวโน้มว่าจะไม่สงบลงได้ง่าย หน่วยงานฝ่ายความมั่นคงของรัฐ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ไทย นักเขียน ผู้ผลิตภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ไทย ได้หันมาให้ความสำคัญต่อเรื่องราวในประวัติศาสตร์ปตานี ชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนชาวไทยเชื้อสายมลายูในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อพยายามทำความเข้าใจ ร่วมกันหาสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นให้ตรงจุด เพื่อความสงบสุขของชาติและประชาชน และนี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรปตานีทั้งสองฉบับดังกล่าวกลับมีชีวิตขึ้นมาใหม่อีกครั้ง โดยเฉพาะฉบับของ Ibrahim Syukri ที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ใหม่ทั้งที่เป็นฉบับแปลภาษาอังกฤษ และที่เป็นต้นฉบับเดิมที่เป็นภาษามลายูออกวางจำหน่ายอย่างเสรี และด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันดังนี้

นักวิชาการชาติตะวันตก Bailey, C. และ Miksic, J. ได้แปลหนังสือ Sejarah Kerajaan Melayu Patani (The History of the Malay Kingdom of Patani) ของ Ibrahim Syukri เป็นภาษาอังกฤษ มีความเห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าในฐานะที่เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรมลายูปตานีที่นักวิชาการให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เพราะเป็นผลงานที่หายากที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของปตานีจากมุมมองของชาวมลายูโดยตรง ดังข้อความว่า :

> "The **Sejarah Kerajaan Melayu Patani** (History of the Malay Kingdom of Patani," SKMP) presents a distinctly Malay interpretation of Patani's history. The SKMP is of interest to scholars interested in this region primarily as it is one of the rare works to address from a Malay perspective the problems contemporary southern Thailand and their historical antecedents." (Bailey, C. and Miksic, J. Trans, 2005 : xv)

D. K. Wyaat ผู้เขียนบทคำนำให้หนังสือ Sejarah Kerajaan Melayu Patani ฉบับแปลของ Bailey, C. and Miksic, J. ได้กล่าวถึงคุณค่าของ Sejarah Kerajaan Melayu Patani ว่าเป็นหนังสือที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นเสียงสะท้อนถึงจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์อันเจ็บปวดของชาวปัตตานีที่ต้องสูญเสียอำนาจอธิปไตยในดินแดนของตนให้กับรัฐไทย และรัฐบาลไทยเริ่มบังคับใช้อำนาจนโยบายขัดเกลาผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายมลายูในดินแดนภาคใต้แห่งนี้อย่างเต็มที่ในปลายทศวรรษ 1940 ดังข้อความว่า:

> "The Sejarah Kerajaan Melayu Patani ("History of the Malay Kingdom of Patani") that we have here, though separated from the first[3] by some two centuries, is just as important in its own way, for it gives voice to the pained historical consciousness of Patani in the late 1940s and early 1950s, when the full force of Thailand's policies of national integration began to bear upon the Malays of the Peninsula. (Bailey, C. and Miksic, J., 2005 : ix)

D. K. Wyaat มีความเห็นว่า Ibrahim Syukri เขียนหนังสือเล่มนี้ให้คนเชื้อสายมลายูอ่านเพราะใช้ภาษามลายูตัวอักษรยาวี (Jawi) แทนที่จะใช้ตัวอักษรรูมี (Rumi) และแทนที่จะเขียนด้วยภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่ง Wyaat เชื่อว่า Ibrahim มีความรู้ในภาษาดังกล่าว และเขาเขียนโดยมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองอยู่ด้วย ความว่า: *"He was addressing a local audience, within an intimate context of share values, and for political purposes, in order to persuade, mobilize, and inform his fellows."* (Bailey, C. and Miksic, J., 2005 : x)

[3] หมายถึง Hikayat Patani ฉบับของ A. Teeuw และ D.K.Wyaat

เนื่องจากเนื้อหาในหนังสือมีความอ่อนไหวทางการเมือง ผู้แปลหนังสือเล่มนี้ตระหนักถึงปัญหาข้อนี้เช่นกัน จึงได้เขียนออกตัวไว้ก่อนว่า การแปลหนังสือเล่มนี้ไม่ใช่เพื่อให้เกิดความรุนแรงในภาคใต้มากขึ้น แต่เพื่อเป็นการศึกษาเรียนรู้มุมมองจิตสำนึกของคนมลายู และมุมมองเรื่องราวในอดีตของประวัติศาสตร์ปตานี ผู้แปลเชื่อว่าการแปลหนังสือเล่มนี้จะให้คุณมากกว่าโทษในการศึกษาปัญหาความขัดแย้งในภาคใต้ ดังที่เขียนว่า :

> "Publication of this translation is not designed to exacerbate tensions in the region but rather to illuminate the dimensions of Malay ethnic consciousness and perceptions of the past in southern Thailand. It is the opinion of the translators that more is to be gained by including rather than excluding materials portraying that the Malay viewpoint among the sources available for study of the continuing conflict in southern Thailand." (Bailey, C. and Miksic, J., 2005 : xviii)

ส่วนนักวิชาการมลายู Hasrom Haron และ Mohd Zambri A. Malik (Ibrahim Syukri, 2005 : 12) ซึ่งเป็นตัวแทนจากสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยแห่งชาติมาเลเซีย (UKM) ได้กล่าวว่า การพิมพ์หนังสือเล่มนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์รัฐปตานี ให้แก่ลูกหลานชาวมลายูปตานีโดยเฉพาะ และให้กับชนชาติมลายูนูซันตาราทั่วไป ไว้เป็นบทเรียนรู้ประวัติศาสตร์เพื่อเชื้อชาติ (มลายู) และศาสนา (อิสลาม) ต่อไป โดยที่สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยแห่งชาติมาเลเซีย (Penerbitan Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi) ได้พิมพ์หนังสือของ Ibrahim Syukri ทั้งฉบับภาษามลายูตัวอักษรรูมีและอักษรยาวีไว้ในเล่มเดียวกัน

ในขณะที่นักวิชาการไทย เช่น ชุลีพร วิรุณหะ ผู้เขียนหนังสือ บุหงารายา : ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าของชาวมลายู (2553) ได้ศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ของรัฐปตานีจากหนังสือ Hikayat Patani ฉบับของ A. Teeuw and D.K. Wyatt ซึ่งเชื่อว่า Ibrahim Syukri ได้ใช้หนังสือเล่มนี้เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงในการเขียนหนังสือของเขาร่วมอยู่ด้วย และชุลีพร วิรุณหะ (2553 : 146) มีความเห็นว่าผลงาน

ของ Ibrahim Syukri ให้ภาพของสยามในฐานะผู้รุกรานอย่างชัดเจน และยังกล่าวถึงการต่อสู้อย่างกล้าหาญของชาวปตานีและความพ่ายแพ้ของกองทัพสยาม

สำหรับ Ibrahim Syukri เจ้าของผลงาน ได้บอกเล่าเจตนารมณ์ของเขาในการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ปตานีเล่มนี้เป็นเพราะเขาพบว่ายังไม่มีหนังสือที่บอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรมลายูปตานีที่เขียนด้วยภาษามลายูให้ลูกหลานมลายูได้อ่าน Ibrahim จึงได้เรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้นเพื่อให้ลูกหลานชาวมลายูปตานีรุ่นหลังได้รู้จัก และไม่ลืมรากเหง้าของบรรพบุรุษของตนเอง ให้พวกเขาได้รับรู้เรื่องราวความรุ่งเรืองและความเป็นรัฐอิสระของปตานีในอดีตที่มีอำนาจเต็มในการปกครองตนเอง และให้พวกเขาเอาใจใส่ต่อเรื่องราวชีวิตของบรรพบุรุษของพวกเขาที่ได้ล่วงลับไปแล้ว Ibrahim หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้ จะเป็นมรดกตกทอดมายังลูกหลานชาวมลายูปตานีในรุ่นต่อ ๆ ไป เพื่อที่พวกเขาจะได้ไม่ลืมบรรพบุรุษในอดีต ใฝ่รู้ที่จะสืบค้น ศึกษาและถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์อาณาจักรมลายูปตานีให้ลูกหลานมลายูปตานีได้เรียนรู้ต่อไป ดังความว่า :

> “Tetapi penulis cuba juga menyusunnya kerana didapati hari ini belum lagi ada buku-buku tawarikh atau sejarah yang ditulis dalam bahasa Melayu berkenaan dengan hal ehwal dan sejarah yang mengenai dengan riwayat pembangunan Kerajaan Melayu Patani itu. Hingga banyak pula di antara orang-orang Melayu Patani hari ini tiada mengetahui akan hal ehwal yang mengenai dengan kerajaan mereka pada zaman purbakala iaitu pada masa Kerajaan Melayu Patani sedang berdaulat dan berkuasa penuh dahulu. Mudah-mudahan dengan buku yang kecil ini dapatlah mereka mengetahui dengan sedikit sebanyak serta mengambil tahu hal ehwal datuk nenek mereka yang telah meninggal beberapa lamanya itu. Istimewa diharap buku ini akan menjadi pusaka yang kekal kepada anak-anak cucu mereka yang akan lahir di belakang hari serta menggalakkan mereka itu pada menyiasat dan menyusun buku yang seumpama ini dengan lebih lengkap lagi” (Ibrahim Syukri, 2005 : 14)

> “แต่ผู้เขียนพยายามเรียบเรียงหนังสือนี้เพราะปัจจุบันยังไม่มีหนังสือประวัติศาสตร์สักเล่มที่เขียนด้วยภาษามลายูที่เกี่ยวกับเรื่องราวทั่วไปและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับพัฒนาการความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรมลายูปตานี จนกระทั่งมีคนมลายูปตานีจำนวนมากไม่รู้เรื่องราวทั่วไปเกี่ยวกับอาณาจักรของพวกเขาในสมัยโบราณ นั่นคือในยุคสมัยอาณาจักรมลายูปตานีที่มีเอกราชมีอำนาจเป็นเอกเทศในอดีต หวังว่าหนังสือเล่มเล็ก ๆ นี้จะทำให้พวกเขาได้รู้จักและเอาใจใส่ในเรื่องราวของบรรพบุรุษปู่ย่าตายายของพวกเขาที่ได้จากไปนานแล้ว พิเศษสุดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มเล็กนี้จะกลายเป็นมรดกที่ยั่งยืนสืบทอดถึงลูกหลานของพวกเขาที่จะเกิดตามมาภายหลังรวมทั้งสนับสนุนให้พวกเขาเหล่านั้นสืบค้นและเรียบเรียงหนังสือในทำนองนี้ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น” (ผู้ศึกษาแปล)

ในตอนท้ายเล่มหนังสือ ผู้เขียนยังได้ฝากข้อเตือนใจผู้อ่านที่เป็นลูกหลานมลายูให้สำนึกถึงบุญคุณของกษัตริย์ นักรบ ผู้นำ และวีรชนบรรพบุรุษชาวมลายูปตานีทั้งหลายที่ได้เสียสละ อุทิศชีวิต เลือดเนื้อ และร่างกายในการรบ เพื่อธำรงไว้ซึ่งเกียรติ ศักดิ์ศรี และอธิปไตยของชนเชื้อชาติมลายูแห่งรัฐปตานีเอาไว้จนชีวิตจะหาไม่ ดังความว่า :

> “Jika lahirnya buku Sejarah Kerajaan Melayu Patani yang kecil ini menjadi satu daripada amal-amal soleh yang kekal, maka amal-amal itu saya hadiahkan kepada arwah raja-raja Melayu, panglima-panglima Melayu, pemimpin-pemimpin Melayu dan orang-orang Melayu Patani yang telah terkorban di medan perjuangan kerana mempertahankan kemerdekaan, bangsa dan nusa. Semenjak dari beberapa abad yang lampau hingga sekarang arwah-arwah mereka yang berjasa itu telah selamat menemui Allah maka dipohonkan kepada Allah kurniakanlah balasan yang baik atas pengorbanan mereka yang suci murni itu.

Diharapkan dia akan tetap menjadi simbol kepada pemuda-pemuda Patani supaya memperingati jasa pengorbanan mereka yang tak mudah dilupai dalam sejarah perjuangan merebut kemerdekaan Negara Patani yang sudah berbilang abad itu. Mungkin akhirnya menciptakan kebahagiaan dan kemuliaan tanah air. Allah selamatkan Negara Patani." (Ibrahim Syukri, 2005 : 122-3)

"ถ้าหากว่าหนังสือประวัติศาสตร์อาณาจักรมลายูปตานีเล่มเล็ก ๆ นี้ได้ถือกำเนิดขึ้นมา ขอให้เป็นหนึ่งในบรรดากิจการงานที่ดีที่ยั่งยืน และข้าพเจ้าขออุทิศคุณงามความดีนั้นแด่กษัตริย์ แม่ทัพผู้นำนักรบและวีรชนมลายูทุกคนที่ได้พลีชีพในสนามรบเพื่อปกป้องเอกราช เชื้อชาติ และแผ่นดินนับเนื่องมาหลายศตวรรษจนถึงปัจจุบันที่วีรชนผู้ทำคุณประโยชน์ให้แผ่นดินเหล่านั้นได้จากไปสู่พระเจ้า ดังนั้นขอพระเจ้าได้ตอบแทนคุณงามความดีให้แก่พวกเขาที่ได้เสียสละด้วยใจที่บริสุทธิ์นั้นด้วยเถิด

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า พวกเขาจะเป็นสัญลักษณ์แก่หนุ่ม ๆ ปตานีเพื่อเป็นการระลึกถึงความเสียสละของพวกเขาที่ไม่อาจลืมกันได้ง่ายในประวัติศาสตร์การต่อสู้ช่วงชิงเอกราชของอาณาจักรปตานีที่มีมานานหลายศตวรรษท้ายที่สุดอาจจะก่อให้เกิดสุขและเกียรติสูงยิ่งต่อแผ่นดิน ขออัลล็อฮคุ้มครองปกปักรักษาอาณาจักรปตานีด้วยเถิด" (ผู้ศึกษาแปล)

Ibrahim Syukri มีความรู้สึกเสียใจต่อชะตากรรมของชาวมลายูปตานีที่ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม ทำให้สูญเสียอำนาจทางการเมือง เกียรติยศศักดิ์ศรี ไร้สิทธิ์ไร้เสียง เปรียบเสมือน "ต้นชะพลูที่ไม่อาจเลื้อยขึ้นต้นอยู่บนร้าน" (pokok kadok tak naik junjung) ชะตาชีวิตของชาวมลายูกลุ่มนี้จะเป็นอย่างไรต่อไปนั้น Ibrahim มองว่ามีแต่ชาวมลายูปตานีเท่านั้นที่ต้องตัดสินใจกำหนดและเลือกทางเดินด้วยตนเอง ดังความว่า :

> "Sungguhpun nasib orang-orang Melayu Patani tidak harus diletak dalam tangan pemerintah Siam-Thai tetapi langkah memperbaiki nasib kedudukan mereka adalah terletak di dalam tangan mereka sendiri." (Ibrahim Syukri, 2005 : 122)
>
> "ที่จริงแล้วชะตาชีวิตของชาวมลายูปตานีไม่สมควรจะตกอยู่ในมือของผู้ปกครองสยาม-ไทย แต่ย่างก้าวของการแก้ไขโชคชีวิตสถานภาพของพวกเขานั้นอยู่ในมือของพวกเขาเอง..." (ผู้ศึกษาแปล)

ประวัติศาสตร์อาณาจักรปตานีฉบับของ Ibrahim Syukri นับว่ามีอิทธิพลและทรงพลังต่อความทรงจำของลูกหลานมลายูปตานี และนักวิชาการมลายูมากที่สุดเล่มหนึ่ง เพราะให้ความรู้สึกและสร้างจิตสำนึกร่วมทางเชื้อชาติและประวัติศาสตร์มลายูปตานีที่หายไปจากแผนที่โลกสมัยใหม่และยังมีความสำคัญต่อนักวิชาการ นักประวัติศาสตร์ นักเขียน และนักวรรณกรรมในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลศึกษาตัวตนของอาณาจักรปตานี ทั้งในด้านประวัติศาสตร์การเมือง การปกครอง การทูต และการค้ากับอาณาจักรมลายูใกล้เคียง สยาม ยุโรป และตะวันออกไกล

สำหรับ วินทร์ เลียววาริณ ในฐานะนักเขียนและเป็นคนนอก (คนไทยเชื้อสายจีน) หนังสือ Sejarah Kerajaan Melayu Patani ฉบับ Ibrahim Syukri มีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาประวัติศาสตร์ การเมือง และการปกครองของอาณาจักรมลายูปตานี เพื่อนำมาใช้ในการผูกเรื่องนวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานี ที่เขียนขึ้นเพื่อให้ความบันเทิงและความรู้แก่ผู้อ่าน เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของอาณาจักรมลายูปตานีโบราณ ลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายมลายู โดยหวังให้ผู้อ่านชาวไทยทุกคน ทั้งไทยพุทธและมลายูมุสลิม มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่เกิดการแบ่งแยก "พวกเขา" และ "พวกเรา" เพราะความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์

วินทร์ เลียววาริณ เลือกเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยของราชินีฮิเจา บีรู อูงู และกูนิง ซึ่งเป็นยุคสมัยแห่งความรุ่งเรืองของอาณาจักรมลายูปตานีในฐานะศูนย์กลางแห่งการค้าทางทะเล และไม่เลือกที่จะเล่าถึงเรื่องราวของการล่มสลายของรัฐปตานีตามสนธิสัญญาของไทยอังกฤษปี ค.ศ. 1909 ตามที่บันทึกเล่าไว้ในหนังสือดังกล่าว ซึ่งเป็นที่เข้าใจได้ว่า วินทร์ เลียววาริณ คงไม่ต้องการ

“กวนตะกอนน้ำใส ๆ ให้ขาวขุ่นขึ้นมาอีก” ทั้ง ๆ ที่เหตุการณ์หลาย ๆ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ มีความเข้มข้นและตราตรึงอยู่ในความทรงจำของชาวไทยเชื้อสายมลายูมาหลายรุ่น และเป็นส่วนหนึ่งของการเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยในขณะนี้ มากกว่าที่จะมีที่มาจากความทรงจำทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยของสี่ราชินี

ผู้ศึกษาคิดว่า วินทร์ เลียววาริณ เลือกเฉพาะเหตุการณ์ยุคสี่ราชินีเพื่อเชิดชูเกียรติของกษัตรีย์เหล่านั้นเป็นสำคัญ และมีนัยแสดงให้คนไทยเชื้อสายมลายูเห็นว่าคนไทยยอมรับการมีตัวตนและดำรงอำนาจของอาณาจักรมลายูปตานีโบราณในดินแดนบนคาบสมุทรมลายูแห่งนี้ และคงเป็นเพราะเหมาะสมกับการวางโครงเรื่องในแนวรักโรแมนติก ในขณะเดียวกัน วินทร์ เลียววาริณ ได้ส่งสารให้แก่คนไทยเชื้อสายมลายูให้ยอมรับสภาพความจริงทางสังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ต้องยอมรับรูปแบบการปกครองบ้านเมืองในยุคโบราณที่ต่างฝ่ายต่างก็สู้รบแย่งชิงอำนาจและทรัพยากร โดยอาศัยข้ออ้างว่าเป็นการกระทำเพื่อผลประโยชน์ของพลเมืองและชาติบ้านเมืองของตนเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเนื้อหาในนวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานีเปรียบเทียบกับหนังสือ Sejarah Kerajaan Melayu Patani ของ Ibraim Syukri ผู้อ่านจะพบความเหมือนและความแตกต่างของจุดประสงค์การแต่ง กล่าวคือ ถึงแม้งานเขียนที่อิงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์อาณาจักรปตานีเขียนขึ้นจากบุคคลต่างเชื้อชาติ ต่างยุคสมัย และจิตสำนึก ผู้เขียนหนังสือเหล่านี้ต่างก็หวังผลทางการเมือง ต่างก็เขียนขึ้นเพื่อแสดงออกถึง “ความรักชาติ” และ “เชื้อชาติ” ของตน แต่ในบริบทและยุคสมัยที่แตกต่างกัน กล่าวคือ “ชาติ” ในความคิดของ Ibrahim Syukri คือ “ชาติปตานี” และ “เชื้อชาติมลายู” ส่วน “ชาติ” ในความคิดของวินทร์ เลียววาริณ คือ “ชาติไทย” และ “เชื้อชาติไทย” ที่ไม่อิงกับศาสนา และเชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่งเป็นการเฉพาะ แต่ทุกคนมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือทำเพื่อแสดงถึงความรักชาติและเพื่อนร่วมชาติ และเพื่อให้ผู้อ่านรู้ว่าจิตสำนึกทางเชื้อชาติมลายูของชาวไทยเชื้อสายมลายูในพื้นที่ภาคใต้ของไทย (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และบางพื้นที่ในจังหวัดสงขลา) ส่วนหนึ่งมีที่มาจากความทรงจำทางประวัติศาสตร์อาณาจักรมลายูปตานีที่มีร่วมกัน

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาต้องการศึกษาเฉพาะแก่นความคิดเรื่อง “จิตสำนึกทางเชื้อชาติและบุญคุณของแผ่นดิน” ที่ปรากฏในนวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานี ของวินทร์ เลียววาริณ เท่านั้น เพื่อยืนยันว่า วินทร์ เลียววาริณ ใช้นวนิยายของเขาเป็นเครื่องมือส่งเสริมจิตสำนึกของความรักชาติ ที่เป็นชาติในความหมายของ “รัฐชาติ” ในปัจจุบัน ให้เกิดขึ้นในหมู่ชนชาวไทยทุกเชื้อชาติ โดยเฉพาะในหมู่ชนเชื้อสายมลายู โดยลดทอนความสำคัญของจิตสำนึกทางเชื้อชาติ และให้ยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันว่าปัตตานีในปัจจุบันคือดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์การเมืองและความสงบสุขของคนในชาติ

วินทร์ เลียววาริณ เขียนนวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานี โดยอิงข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพราะเขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและประวัติศาสตร์ไทย ดังที่เขายอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีส่วนกำหนดลักษณะทิศทางและเนื้อหาในนวนิยายของเขา ความว่า :

> “แม้จะเป็นนวนิยายที่ตั้งใจเขียนขึ้นเพื่อความบันเทิงเริงรมย์เป็นหลัก แต่ผู้เขียนอดไม่ได้ที่จะใช้มันเป็นกระจกเงาสะท้อนภาพบางภาพที่พวกเราใน พ.ศ. นี้น่าจะคุ้นเคย และหากมันสามารถทำให้เราหลายคนเกิดความรู้สึกว่า การรบราฆ่าฟันกันไม่ว่าในกลุ่มของเรากันเองหรือต่างกลุ่มที่เกิดจากความเชื่อต่างกัน สีต่างกันเป็นเรื่องไร้สาระ และจุดประกายให้เราอยากหวนกลับมาคืนดีกันก็นับว่ามันได้ทำหน้าที่เกินกว่านวนิยายเพื่อความบันเทิง” (วินทร์ เลียววาริณ, 2552 : 6)

วินทร์ เลียววาริณ เลือกใช้ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรมลายูปตานีเป็นพื้นหลังของเรื่องคงเป็นเพราะ หนึ่งต้องการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของการดำรงอยู่ของอาณาจักรมลายูปตานีในฐานะรัฐอิสระที่เคยตั้งอยู่บนคาบสมุทรมลายูแก่ผู้อ่านชาวไทยทุกคนได้รู้และยอมรับความจริงนี้ เพราะวิชาประวัติศาสตร์ไทยแทบจะไม่มีการกล่าวถึงอาณาจักรมลายูปตานีในฐานะรัฐที่เคยมีศักดิ์ศรี แต่จะเน้นเรื่องการสูญเสียดินแดนมลายู เช่น ไทรบุรี ปะลิส กลันตัน ที่เป็นเมืองประเทศราชของไทยให้กับมาเลเซียในยุคสมัยอาณานิคมอังกฤษ สองผู้เขียนต้องการจะโยงให้ผู้อ่านเข้าใจสถานการณ์ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ของไทยในปัจจุบัน ว่ามีที่มาจากความรู้สึกของชาวไทยเชื้อสายมลายูที่หวนให้ถึงอดีตความรุ่งเรืองของแผ่นดินตน (อาณาจักรมลายูปตานี) โดยย้อนกลับไปในยุคสมัยของรายา ฮิเจา บีรู อูงู และกูนิง แห่งราชวงศ์ศรีวังสา สาม คงเพราะต้องการตั้งคำถามให้กับผู้อ่านว่า “ความสำนึกทางเชื้อชาติมลายู” ความแตกต่างศาสนาและวัฒนธรรมของคนไทยกลุ่มนี้ เป็นปัจจัยและอุปสรรคสำคัญที่ไม่อาจหล่อหลอมจิตใจของพวกเขาให้มีจิตสำนึกเรื่องของ “ความเป็นคนไทย” และ “ความรักชาติไทย” ในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศไทยจริงหรือ? และสี่ คงเป็นเพราะต้องการให้ชาวไทยทุกคน (โดยเฉพาะที่สืบเชื้อสายมลายู) ละ ลด ลืม และข้ามให้พ้นกับการติดยึดกับจิตสำนึกความเป็นเชื้อชาติมลายู แล้วหันมาให้ความสำคัญกับความคิดของความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก เพื่อสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นกับแผ่นดินไทยในฐานะที่เป็นแผ่นดินเกิด

กรอบแนวคิดการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์วรรณนา และแนวคิดของนักมานุษยวิทยา ที่เกี่ยวกับเรื่องของ “ชาติพันธุ์” (Ethnicity) อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic identities) ความเป็นอื่น (The otherness) ความรู้สึกของการเป็นสมาชิก (Sense of belonging) และความคิดเรื่อง “ชาติ” (Nation) ในการวิเคราะห์ตัวบทนวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานี

2.1 มโนทัศน์ของคำว่า “ชาติพันธุ์” และ “เชื้อชาติ”

หนังสือ Dictionary of Race and Ethnic Relations (Ellis Chasmore, 1994 : 102-106) ได้อธิบายเนื้อหาเกี่ยวกับชาติพันธุ์โดยสังเขปว่า คำ “Ethnicity” หรือ “ชาติพันธุ์” นั้น มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก ethnikos ซึ่งเป็นคำคุณศัพท์ของคำ ethno หมายถึงประชาชน (people) หรือชาติ (nation) เป็นคำที่มักใช้สลับกับคำ “เชื้อชาติ” หรือ “Race” ซึ่งนักวิชาการหลายท่านมองว่าสองคำนี้มีความหมายที่แตกต่างกัน

คำ ethnicity มักมีนัยความหมายที่หมายถึงชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ท่ามกลางชนกลุ่มใหญ่ โดยมีลักษณะบางอย่างที่คล้ายคลึงกันหรือปฏิบัติร่วมกัน เช่น ศิลปวัฒนธรรม ภาษา ระบบความเชื่อ ศาสนาหรือมีจิตสำนึกหรือประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์การเมืองหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งร่วมกัน ชาติพันธุ์มักเป็นเรื่องของความรู้สึกของผู้คนที่คิดว่าพวกตนเป็นชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย (minority group) ที่ถูกกระทำ หรือถูกผลักดันให้กลายเป็นกลุ่มชนชายขอบที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกระแสหลัก (main stream culture) ของสังคมชนส่วนใหญ่ (majority group)

Schermerhorn อธิบายว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นลักษณะของความเป็นกลุ่มชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ภายในสังคมที่ใหญ่กว่า พวกเขาก็เชื่อว่ามีบรรพบุรุษร่วมกัน (นั่นคือ ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ หรืออาจมีประสบการณ์ผ่านมาร่วมกัน เช่น การตกเป็นเมืองขึ้น การอพยพ การถูกบุกรุก หรือการเป็นทาส) มีจิตสำนึกของการถูกพลัดพราก ถูกตั้งชื่อ หรือมีอัตลักษณ์ของกลุ่มร่วมกัน; มีวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบในทางสัญลักษณ์ร่วมกันที่กำหนดเป็นบุคคลตัวอย่างของกลุ่มตน สิ่งเหล่านี้มักจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและสถานที่ตามที่ประสบ และจะตระหนักหรือไม่ก็ตาม เรื่องของจิตสำนึกทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ดำเนินอยู่เพื่อความก้าวหน้าทางการเมืองของกลุ่ม อ่านรายละเอียดใน Schermerhorn (1974 : 2, อ้างถึงใน Bill Ashcroft, Gareth Griffiths and Helen Tiffin, 1999 : 83)

Ashcroft, Griffiths and Tiffin (1999 : 80) มีความเห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์ของบุคคลหนึ่ง ๆ นั้นเป็นตัวบ่งบอกลักษณะความเป็นตัวตนที่มีพลัง เพราะคน ๆ นั้นเลือกที่จะคงอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ๆ เป็นอัตลักษณ์ที่ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะปฏิเสธหรือเอาออกไปจากตัวพวกเขาได้ ดังความว่า : *“A person’s ethnic group is such a powerful identifier because while he or she chooses to remain in it, it is an identity that cannot be denied, rejected or taken away by others.”* และตั้งข้อสังเกตว่า คำ “ชาติพันธุ์” มักถูกนำมาใช้เพื่อเป็นการแสดงออกของความเป็นตัวตนที่ให้ผลประโยชน์ต่อสมาชิกของกลุ่ม สิ่งที่เป็นองค์ประกอบของชาติพันธุ์นั้น มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของเวลา และสถานที่ และชาติพันธุ์นิยมใช้กับชนอพยพที่ไปอยู่ในดินแดนใหม่อันเป็นผลมาจากภายหลังยุคสมัยการล่าอาณานิคม

ในขณะที่คำว่า “race” มักพิจารณาจากรูปร่างลักษณะทางกายภาพ เช่น รูปร่าง หน้าตา สีผิว และโดยทั่วไปมักเชื่อมโยงกับความรู้สึกที่มีนัยถึงความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม การเลือกปฏิบัติ หรือความมีอคติต่อกลุ่มชนที่ด้อยและแตกต่างไปจากพวกตน

สรุปคือ แต่เดิม คำ “ชาติพันธุ์” มักใช้สลับกับคำว่า “เชื้อชาติ” และในปัจจุบันนิยมใช้คำว่า “ชาติพันธุ์” ในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกว่าเป็นชนกลุ่มน้อยในสังคมของชนส่วนใหญ่ และนิยมใช้ในการอธิบายลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมากกว่าที่จะใช้คำว่า “เชื้อชาติ” ซึ่งมักพิจารณาจากลักษณะทางชีวภาพเป็นสำคัญ และมักให้ความรู้สึกในด้านลบ เช่น การเลือกปฏิบัติและอคติ ส่วนความคิดเรื่อง “จิตสำนึกทางชาติพันธุ์” หรือ “จิตสำนึกทางเชื้อชาติ” จัดเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม เป็นความรู้สึกที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการหยิบเอาลักษณะบางอย่างของกลุ่มที่มีร่วมกัน เช่น ศาสนา ภาษา วรรณกรรม ดนตรี ศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรมต่าง ๆ ตำนาน ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างความรู้สึกของการเป็นพวกพ้องเดียวกันที่มีลักษณะพิเศษและแตกต่างจากชนกลุ่มใหญ่ และความรู้สึกทางชาติพันธุ์นี้มีการถ่ายทอดไปสู่ลูกหลานรุ่นต่อ ๆ มา

จิตสำนึกทางชาติพันธุ์มีความเชื่อมโยงกับลักษณะอัตลักษณ์ของกลุ่ม (ethnic identities) ที่ผู้อื่นกำหนดให้ หรือสมาชิกในกลุ่มเป็นผู้กำหนด โดยที่สมาชิกในกลุ่มมีสิทธิ์เลือก หรือไม่เลือกที่จะอยู่ในกลุ่มก็ได้ จิตสำนึกทางชาติพันธุ์และลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและสถานที่ ที่สำคัญคือ จิตสำนึกทางชาติพันธุ์มักถูกนำมาใช้เพื่อการต่อรองอำนาจเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง และเพื่อคงไว้ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมของกลุ่ม

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้คำว่า “จิตสำนึกทางเชื้อชาติ” ตามที่ปรากฏในนวนิยายที่ศึกษา และทั้งคำ“ชาติพันธุ์” และ “เชื้อชาติ” ไม่ได้ทำให้รู้สึกว่ามีความหมายแตกต่างกันเมื่อนำมาใช้ในการอธิบายลักษณะความเป็นชนชาติพันธุ์มลายูหรือชนเชื้อชาติมลายูของคนไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ของไทยแต่อย่างใด ประกอบกับเอกสารทางราชการ คือทะเบียนบ้าน ได้กำหนดให้พลเมืองไทยทุกคนต้องเขียนกำกับว่า “เป็นคนไทย เชื้อชาติไทย” ซึ่งเป็นที่มาของปัญหา

ความขัดแย้งทางเชื้อชาติระหว่างคนไทยเชื้อสายไทยและคนไทยเชื้อสายมลายู ที่เกิดขึ้นในอดีต และทิ้งร่องรอยถึงปัจจุบัน

2.2 มโนทัศน์ของคำว่า "ชาติ" (Nation)

ชาวไทยเชื้อสายมลายูในภาคใต้ของไทยเป็นชนกลุ่มน้อยของไทย แต่เป็นชนกลุ่มใหญ่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้; ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล และบางพื้นที่ในจังหวัดสงขลา คนไทยกลุ่มนี้เป็นผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ปฏิบัติตามขนบนิยมประเพณีและวัฒนธรรมมลายู และมีภาษามลายูเป็นภาษาของตนเอง พวกเขากลายเป็นชนกลุ่มน้อยของไทยที่ไม่ได้เกิดจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย แต่เกิดจากการถูกผนวกดินแดนเป็นส่วนหนึ่งของสยาม และได้กลายเป็นคนไทยโดยถูกต้องตามกฎหมายตามกรอบคิดของคำว่า "ชาติ" หรือ "รัฐชาติ" สมัยใหม่ ที่ต้องมีการแบ่งปักเขตแดนที่ชัดเจนแน่นอน ต้องมีการระบุสัญชาติ และเชื้อชาติ เพื่อบ่งบอกอัตลักษณ์ของความเป็นพลเมืองของรัฐให้ชัดเจน บอกสิทธิของความเป็นสมาชิก และความเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย

Benedict Anderson นักมานุษยวิทยาผู้เขียนหนังสือ **Imagined Communities** ได้ให้คำนิยามของความเป็น "ชาติ" หรือ "รัฐชาติ" สมัยใหม่ ในหนังสือดังกล่าวว่า : *"it is imagined political community—and imagined as both inherently limited and sovereign."* (Anderson, 1991 : 6)

คำว่า "ชาติ" ในความคิดของ Benedict Anderson คือ เป็น "ประชาคมการเมืองเพ้อฝัน ที่เพ้อฝันว่ามีขอบเขตพื้นที่และมีอำนาจอธิปไตย" เป็นประชาคมการเมืองเพ้อฝัน เพราะในความเป็นจริงนั้นแม้กระทั่งสมาชิกที่อยู่ในชาติที่เล็กที่สุดพวกเขาไม่ได้รู้จักกันหมด ไม่เคยพบปะสมาคม หรือได้ยินถึงความเป็นไปของพวกเขาเลย แต่กระนั้นในความคิดของแต่ละคนมีภาพของการอยู่ร่วมกันของพวกเขา ดังความว่า : *"It is imagined because the members of even the smallest nation will never know most of their fellow-members, meet them, or even hear of them, yet in the minds of each lives the image of their communion."* (Anderson, 1991 : 6) นอกจากเรื่องของการมีปฏิสัมพันธ์กันคนในชาติ Benedict Anderson มองว่า "ชาติ" สมัยใหม่ต้องมีพื้นที่ขอบเขตแน่นอนมี border zone ที่ต้องไม่หุ้นกับใคร ชาติต้อง

มีประชากรอาศัยอยู่ พ้นเขตแดนของตนก็เป็นชาติอื่น และ “ชาติ” ต้องประกอบด้วยผู้คนหลากหลาย ไม่มีชาติใดที่มีเพียงชนเชื้อชาติเดียวในการสร้างชาติ ชาติสมัยใหม่ที่มีอิสระต้องมีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง และไม่เชื่อในเรื่องของความเป็นสมมุติเทพของกษัตริย์ หลุดพ้นจากอำนาจของพระเจ้าและกษัตริย์ เพราะศาสนาต่าง ๆ ก็มีลักษณะที่เป็นพหุ

นอกจากนี้ คำอธิบายลักษณะของ “ชาติ” ที่ยังคงได้รับการอ้างถึงอยู่ในปัจจุบัน คือบทบรรยายของ Ernest Renan ชื่อ What is a nation?[4] (Martin Thom (trans) in Homi K. Bhaba (ed), 1990 : 8-22) ที่กล่าวถึง “ชาติ” ว่าเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ความผิดพลาดร้ายแรงที่เกิดขึ้นทุกวันนี้ คือ ความสับสนระหว่าง “เชื้อชาติ” (race) กับ “ชาติ” (nation) ที่เข้าใจว่าสองสิ่งนี้เป็นสิ่งเดียวกัน ทั้ง ๆ ที่ แก่นหลักของชาติ คือการที่ปักเจกบุคคลมีลักษณะบางอย่างร่วมกัน และพวกเขาได้ลืมหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็นลักษณะของพวกเขาไปแล้ว การสร้างชาติสมัยใหม่ไม่ได้ขึ้นอยู่กับลักษณะของชาติพันธุ์ เพราะลักษณะความเป็นจริงของชาติสมัยใหม่ คือไม่มีชาติใดที่พลเมืองมีเชื้อสายบริสุทธิ์ ภาษาไม่สามารถบอกที่มาของสายเลือด หรือเชื้อชาติของคนได้เสมอไป และการใช้ภาษาเดียวกันใช่ว่าจะเป็นชาติเดียวกันหรือสืบเชื้อสายเดียวกัน แต่ภาษาสามารถใช้เพื่อการเชิญชวนให้คนในชาติรวมตัวกันแต่ต้องไม่ใช่การบังคับ นอกจากภาษาแล้ว ชาติสมัยใหม่จะไม่มีศาสนาประจำชาติ เพราะศาสนาไม่สามารถเป็นตัวกำหนดชี้ชัดลักษณะพื้นฐานของการสร้างชาติหรือความเป็นชาติได้ เพราะเดิมทีศาสนาเป็นเรื่องของครอบครัว เป็นความศรัทธาส่วนบุคคล สิ่งสำคัญคือคนเราต้องไม่ลืมกฎพื้นฐานว่า มนุษย์เป็นผู้ที่มีเหตุผลและศีลธรรมก่อนที่เขาจะถูกจับใส่ในภาษาใดภาษาหนึ่ง เชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่ง หรือเป็นของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง

ชาติในทัศนะของ Renan นั้น เกิดจากจิตและวิญญาณของคนอันเป็นผลมาจากความซับซ้อนอันล้ำลึกของประวัติศาสตร์ ชาติไม่ได้เกิดจากเชื้อชาติ ภาษา ความสนใจทางวัตถุ ความเหมือนกันในการนับถือศาสนา การกำหนดโดยลักษณะ

[4] บทบรรยายภาษาฝรั่งเศส หัวข้อ Qu’est-ce qu’une nation? ของ Ernest Renan ณ มหาวิทยาลัยซอร์บอน ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 11 มีนาคม ค.ศ. 1882 แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย Martin Thom (อ้างอิงใน Homi K. Bhaba, ed. Nation and Narration. Routledge : London and New York, 1990, หน้า 8-12)

ทางภูมิศาสตร์ และความจำเป็นทางการทหารแต่อย่างใด ชาติเป็นเรื่องหลักการของจิตและวิญญาณ เป็นสองสิ่งที่เป็นหนึ่งเดียวกันที่ก่อให้เกิดชาติ นั่นคือหนึ่งเป็นเรื่องราวของอดีต ที่อุดมไปด้วยมรดกของความทรงจำ และสองเป็นเรื่องที่มีความยินยอมพร้อมใจกันในปัจจุบันที่ต้องการอยู่ร่วมกัน มีความปรารถนาที่จะสืบทอดคุณค่าของมรดกที่รับมาตามรูปแบบเดิม และชาตินั้นมิได้เกิดขึ้นทันที ชาติมีลักษณะเช่นเดียวกับมนุษย์ที่มีความเป็นปักเจกบุคคล ชาติเป็นการบรรลุถึงจุดสุดยอดของการบากบั่น การเสียสละ และการอุทิศอันยาวนานของบรรพบุรุษในอดีต ซึ่งเป็นวีรบุรุษอย่างแท้จริง ที่ทำให้เป็นเรามาถึงทุกวันนี้ การประกอบวีรกรรมในอดีต การเป็นบุรุษผู้ยิ่งใหญ่รุ่งโรจน์ การมีความทรงจำอันรุ่งโรจน์ในอดีตผสมผสานกับความต้องการร่วมกันในปัจจุบันเราต้องร่วมมือร่วมใจกัน สิ่งนี้เป็นหัวใจสำคัญของการเกิดเป็นประชาชน ดังนั้นชาติจึงเป็นการร่วมแรงร่วมใจกัน ก่อร่างจากความรู้สึกของความเสียสละที่บรรพชนได้สร้างไว้ในอดีต และของผู้ที่พร้อมจะเสียสละให้ในอนาคต

จะเห็นได้ว่า ความคิดเรื่อง “จิตสำนึกทางเชื้อชาติ” มักมีความเชื่อมโยงกับ “จิตสำนึกของความรักชาติ” ที่กลายเป็นประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองดังที่ปรากฏในหลายประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกรวมทั้งประเทศไทย การใช้จิตสำนึกทางเชื้อชาติเป็นเครื่องมือในการสร้างชาติ สร้างความเป็นเอกภาพของชาติให้เป็นหนึ่งเดียว โดยยึดวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่และสลายวัฒนธรรมของชนส่วนน้อย มักนำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งและการต่อต้าน เมื่อชาติประกอบด้วยผู้คนต่างเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน ผู้คนเหล่านั้นส่วนหนึ่ง อาจมีความต้องการที่จะรักษาความเป็นตัวตนของกลุ่มเอาไว้ไม่ให้ถูกกลืนหายไปในกระแสวัฒนธรรมหลักของชนส่วนใหญ่ จึงอาจเกิดการต่อต้าน เมื่อเกิดการต่อต้านพวกเขามักจะถูกกล่าวหาว่าเป็นตัวปัญหา เป็นพวกไม่รักชาติ เช่นเดียวกับความผิดพลาดที่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย ที่รัฐบาลพยายามใช้นโยบายผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเพื่อสลายอัตลักษณ์ของความเป็นมลายูของผู้คนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่น ห้ามไม่ให้พวกเขาเรียนภาษามลายู หรือมีตำราภาษามลายูไว้ในบ้าน เพราะไม่ต้องการให้พวกเขามีความผูกพันกับเชื้อชาติมลายูและประวัติศาสตร์มลายูปตานี โดยรัฐบาล

มีความเชื่อว่า เมื่อคนเหล่านี้ไม่มีจิตสำนึกของความเป็นมลายูแล้ว พวกเขาจะเป็นคนไทยที่มีความจงรักภักดีต่อแผ่นดินไทยแผ่นดินเดียวในฐานะแผ่นดินเกิด ซึ่งเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ภาคใต้ในปัจจุบันเป็นการบอกความหมายโดยนัยได้ว่า “จิตสำนึกทางเชื้อชาติ” และ “ความจงรักภักดีต่อชาติ” เป็นเรื่องที่ซับซ้อนยากที่จะอธิบายหรือให้คำนิยามให้ถูกต้อง เพราะเป็นเรื่องของจิตใจและความรู้สึกผูกพันที่มีความเกี่ยวโยงกับความคิดเรื่อง “ชาติ” ที่ประกอบด้วยพลเมืองหลากหลายเชื้อชาติ หลากหลายวัฒนธรรม และความรู้สึก “ชาตินิยม” (nationalism) ที่ถือว่าเป็นการแสดงออกถึงความภักดีต่อแผ่นดินและมีความเกี่ยวข้องกับความคิดของเชื้อชาติ สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาที่มีอยู่ในสังคมและการเมืองไทยดังที่ วินทร์ เลียววาริณ นำมาถ่ายทอดในนวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานี ซึ่งเป็นข้อมูลในการศึกษาในครั้งนี้

วิเคราะห์ตัวบทบุหงาปารีและบุหงาตานี

บุหงาปารีและบุหงาตานี เป็นนวนิยายอิงประวัติศาสตร์การเมืองอาณาจักรมลายูปตานี โดยผูกเรื่องให้ตัวบทดำเนินเรื่องเกี่ยวกับการแย่งชิงบัลลังก์อันเป็นสัญลักษณ์ของการครอบครองอำนาจทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายในอาณาจักรมลายูปตานี โดยมีปืนใหญ่เป็นตัวแปรสำคัญ ที่แสดงให้เห็นว่าการแย่งชิงกันสร้างและครอบครองปืนใหญ่ของแต่ละชาตินั้น เท่ากับเป็นการช่วงชิงความเสียเปรียบและได้เปรียบทางการเมืองในการป้องกันประเทศ เป็นการแสดงพลังอำนาจความเข้มแข็งของผู้ปกครองรัฐ และข่มขวัญศัตรูไม่ให้คิดมารุกรานได้ง่าย ๆ โดยย้อนกลับไปในยุคสมัยของรายา ฮิเจา บีรู อูงู และกูนิง แห่งราชวงศ์ศรีวังสา

ในภาคแรก คือ บุหงาปารี มีเนื้อเรื่องหลักมุ่งความสำคัญไปที่อาณาจักรมลายูปตานีภายใต้การปกครองของรายาฮิเจา สตรีที่เป็นทั้งนักปกครอง นักรบ นักการทูต และนักการพัฒนา เป็นยุคสมัยของความรุ่งเรืองที่สุดยุคหนึ่งของอาณาจักรมลายูปตานีในฐานะที่เป็นศูนย์กลางการค้าทางทะเลกับนานาชาติในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เป็นยุคสมัยที่อาณาจักรมลายูปตานีมีความเข้มแข็งทางการเมืองเพราะมีอาวุธปืนใหญ่ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีของชาติยุโรปไว้ป้องกันอาณาจักรของตนจากการรุกรานของชาติเพื่อนบ้าน ส่วนภาคสอง คือ บุหงาตานี ยังคงสะท้อนให้เห็น

ความรุ่งเรืองและความเข้มแข็งทางการเมืองและการป้องกันอาณาจักรมลายูปตานี โดยเฉพาะภายใต้การนำของรายาอูงู ที่ยกทัพโจมตีเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อประกาศความเป็นรัฐอิสระจากอำนาจของกรุงศรีอยุธยา และการประนีประนอมทางการเมืองในยุคสมัยของรายากูนิงกับกรุงศรีอยุธยา เพื่อความสงบสุขของบ้านเมืองและอาณาประชาราษฎร์

ทั้งสองภาคนี้ ผู้เขียนเน้นแก่นเรื่อง “จิตสำนึกทางเชื้อชาติและสำนึกคุณแผ่นดิน” ด้วยวิธีการบอกเล่าผ่านเรื่องราวความสับสน และความไม่สับสนในอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของตัวละครที่สำคัญ ๆ ในเรื่อง และด้วยวิธีการใช้นัยพาดพิง (allusion) ถึงตำนาน ชีวประวัติของบุคคลสำคัญ ๆ ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์เป็นตัวอย่าง โดยมีนัยแอบแฝงเพื่อโยงใยให้เข้ากับสถานการณ์ทางการเมืองไทยปัจจุบัน และเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาที่อาจจะเป็นไปได้เพื่อความสงบสุขของบ้านเมือง โดยการไม่ยึดติดกับจิตสำนึกทางเชื้อชาติ แต่หันมาให้ความสำคัญกับความคิดเรื่องจิตสำนึกถึงบุญคุณของแผ่นดิน คนในชาติทุกคนจะมีความสุข ประเทศชาติจะสงบเป็นปึกแผ่นความคิดดังกล่าวนี้ผู้เขียนถ่ายทอดผ่านความคิดและการกระทำของตัวละครสำคัญ ๆ ในเรื่องที่ต้องการยึดอาณาจักรมลายูปตานี โดยอ้างคำว่า “เชื้อชาติ” และ “เพื่อชาติ” ในการสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของตนเองในการจะยึดครองเมือง

ตัวบทวรรณกรรมทั้งสองเรื่องมีนัยแอบแฝงให้คนไทยเชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีจิตสำนึกเรื่องเชื้อชาติ (มลายู) ของตนให้น้อยลง และหันไปให้ความสำคัญกับความรักชาติในมโนทัศน์ของความเป็นชาติในปัจจุบันที่ต้องไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม เพราะไม่ว่า “ชาติ” ในอดีตหรือในปัจจุบัน เป็นชาติที่เกิดจากการรวมตัวของคนที่มาจากหลากหลายเชื้อชาติและศาสนา ไม่มีชาติใดที่คนในชาติมีสายเลือดบริสุทธิ์เพียงสายเลือดเดียว โดยเฉพาะผู้คนที่อาศัยอยู่ในรัฐต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรแหลมมลายูและแผ่นดินสุวรรณภูมิแห่งนี้

บุหงาปารีและบุหงาตานีเชิญชวนให้ผู้อ่านคิด และพิจารณาด้วยตัวเองว่าแท้ที่จริงแล้ว จิตสำนึกเรื่องเชื้อชาตินั้น ใครเป็นคนเลือก ใครเป็นคนกำหนด ใช้เกณฑ์อะไรมากำหนด และจิตสำนึกทางเชื้อชาติกับสำนึกคุณของแผ่นดินเกิด อะไร

จะสำคัญมากกว่ากัน ความคิดนี้ หนึ่งถูกถ่ายทอดผ่านความคิดของตัวละครที่มีความสับสนในอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของตนเอง เช่น ในเรื่องความเป็นมลายู (ปตานี) ความเป็นปาเล็มบัง ความเป็นอยุธยา หรือความเป็นญี่ปุ่น และสองผ่านความคิดของตัวละครที่ไม่มีความสับสนในอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของตนเอง ทั้งหมดนี้เพื่อบอกความสำคัญของความคิดเรื่องจิตสำนึกทางเชื้อชาติ และความจงรักภักดีต่อชาติ ดังต่อไปนี้

3.1 ผู้เขียนสร้างตัวละครที่มีความสับสนในอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของตนเอง

3.1.1) ผู้เขียนสร้างให้ตัวละครมีสายเลือดบริสุทธิ์ของชาติหนึ่ง โดยที่ตัวละครนั้นเชื่อและเข้าใจว่าตนมีสายเลือดของอีกชนชาติหนึ่งเพราะคนอื่นบอก และเพราะความไม่รู้ จึงไม่มีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ผู้ปกครองแผ่นดิน และไม่มีความผูกพันกับแผ่นดินที่ตนเองอาศัยอยู่ จึงพร้อมที่จะทำลายและยึดแผ่นดินมาเป็นของตนเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว และชาติของตน ดังเช่นตัวละครชื่อยะหริ่ง

ยะหริ่งเชื่อมาตลอดว่าตนเป็นชาวปาเล็มบัง โดยสืบสายเลือดมาจากบิดาชื่อ ฟาริด ซึ่งเป็นสายลับที่ปาเล็มบังส่งมาประจำการที่อาณาจักรมลายูปตานี เพื่อทำหน้าที่เป็นหนอนบ่อนไส้คอยทำลายปตานีให้อ่อนแอและเปิดโอกาสให้อาณาจักรปาเล็มบังมาโจมตีปตานี ยะหริ่งจึงสืบทอดเจตนารมณ์ของบิดาโดยการเป็นหนอนบ่อนไส้คอยทำลายปตานี และพยายามเกลี้ยกล่อมให้ยะรังซึ่งเป็นลูกชายให้ยอมรับและจงรักภักดีต่อปาเล็มบังในฐานะที่เป็นแผ่นดินเกิดของบรรพบุรุษ ดังคำพูดว่า:

> “ยะรัง เจ้ามองโลกในในมุมเดียว ฟาริด ปู่ของเจ้าไม่เคยคิดว่าตนเองเป็นชาวปตานี เขาเข้ามาในปตานีเพื่อทำงาน ดังนั้นตั้งแต่วันแรกในแผ่นดินนี้ทุกอย่างสำหรับเขาเป็นการทำงานเพื่อชาติ หากเราส่งเจ้าไปเป็นสายลับที่แผ่นดินอื่น เจ้าก็คงไม่คิดว่าตนเองเป็นคนของแผ่นดินนั้น...
>
> เช่นกัน พ่อก็ไม่เคยคิดว่าตัวเองเป็นชาวปตานี พ่อต้องการทำงานที่ปู่ของเจ้าทำไม่สำเร็จ พ่อจึงไม่คิดว่าพ่อทรยศต่อใคร พ่อเป็นส่วนหนึ่งของงานนี้มาตั้งแต่แรกเกิด” (วินทร์ เลียววาริน, 2551 : 339)

ยะหริ่งไม่เคยมีความรู้สึกว่าเขาผิดที่ทรยศต่อปตานีเพราะเขาไม่เคยคิดว่าเขาเป็นชาวปตานีต่อเมื่อ เขามาทราบในภายหลังว่า แท้ที่จริงเขาเป็นชาวอยุธยา เขาก็รู้ตัวว่าเขาเป็นคนไร้แผ่นดิน จึงเลือกทางเดินชีวิตด้วยการฆ่าตัวตายเพราะไม่มีแผ่นดินจะอยู่ และรู้สึกอับอายที่กลายเป็นคนทรยศต่อแผ่นดินที่เลี้ยงดูตนเองจนได้ดิบได้ดี

และบางตอนจากคำพูดที่ยะหริ่งกล่าวตอกย้ำความคิดและความเชื่อของเขาเกี่ยวกับเรื่องของสายเลือดว่าเป็นสิ่งติดตัวบุคคลแต่ละคนมาตั้งแต่เกิด เมื่อเป็นสายเลือดของชนชาติใดก็ต้องเป็นคนของชนชาตินั้น ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ถึงแม้ว่าจะเกิดและเติบโตในแผ่นดินอื่นก็ตาม เช่นคำพูดของเขาที่พูดตอกย้ำกับยะรังว่า :

> “สายเลือดในตัวเจ้าคือปาเล็มบัง มิใช่ปตานี บรรพบุรุษของเจ้าคือชาวปาเล็มบัง นอกจากเจ้าต้องไม่ลืมชาติกำเนิดของตัวเองแล้ว เจ้ายังมีหน้าที่จะต้องทำทุกอย่างเพื่อปาเล็มบัง... เจ้าจะเกิดที่ใดไม่สำคัญ เจ้าหนีสายเลือดปาเล็มบังไม่พ้น สายเลือดนั้นตัดขาดไม่ได้ เจ้าจะเป็นชาวปาเล็มบังไปจนถึงวันตาย ” (วินทร์ เลียววาริน, 2551 : 340)

ยะหริ่งจึงเป็นตัวแทนของกลุ่มชนที่มีจิตสำนึกทางเชื้อชาติเพราะคนอื่นบอก ติดยึดกับความคิดเรื่องสายเลือดมากกว่าการตอบแทนบุญคุณแผ่นดินที่ชุบเลี้ยงตนมา เพราะแผ่นดินที่เขาต้องตอบแทนคือแผ่นดินของบรรพบุรุษผู้ให้กำเนิดตน และการตายของยะหริ่งเป็นการสื่อสารที่เป็นนัยว่า ความตาย คือบทลงโทษของผู้ที่ไม่สำนึกคุณแผ่นดินที่ชุบเลี้ยงตนมาจนได้ดี ความตาย คือหนทางของผู้ที่ไร้แผ่นดินจะพึ่งพิง การมีจิตสำนึกทางเชื้อชาติแต่ไม่มีแผ่นดินจะอาศัยอยู่จะมีความหมายต่อชีวิตได้อย่างไร

3.1.2) ผู้เขียนสร้างตัวละครที่มีสายเลือดบริสุทธิ์ของอีกชนชาติหนึ่ง แต่เชื่อว่าตนเป็นชนชาติอีกชนชาติหนึ่ง เพราะคนอื่นบอก เพราะความไม่รู้ และถูกฝังความคิดให้เชื่ออย่างนั้น แต่เมื่อทราบในภายหลังว่าตนไม่ใช่สายเลือดของชนชาติที่ตนเคยเชื่อ แต่ยังเลือกที่จะเป็นชนของชนชาติที่เลี้ยงดูตนเอง และเลือกที่จะภักดีต่อแผ่นดินที่ตนเกิด จึงเต็มใจที่จะพลีชีพเพื่อแผ่นดิน และ

เพื่อแสดงออกถึงความจงรักภักดีและสำนึกคุณต่อแผ่นดินเกิด ตัวอย่างคือ ยะรัง ตัวละครที่เชื่อมาตลอดว่าตนเป็นชาวปตานี เมื่อยะหริ่งผู้เป็นพ่อบอกว่าเขาเป็นชาวปาเล็มบัง และสั่งให้เขาทรยศต่อปตานีเพื่อชาติปาเล็มบัง ยะรังปฏิเสธเพราะเขาไม่อาจทรยศต่อปตานีแผ่นดินเกิดที่เขารักและผูกพันด้วย ดังคำสนทนาของยะรังกับปารีหนุ่มชาวน้ำ ความว่า: "ข้าเกิดที่ปตานี และรักแผ่นดินมาตุภูมิ ข้าตายเพื่อแผ่นดินปตานีได้ แต่ส่วนลึกในใจข้า ข้าก็รู้ว่าสายเลือดของข้าไม่ใช่ปตานี" และปารีปลอบยะรังว่า : "สายเลือดไม่สำคัญเท่าความรู้สึกของท่าน" (วินทร์ เลียววาริณ, 2552 : 61) หรือตัวอย่างจากบทสนทนาระหว่างรายาบิรูกับยะรัง เมื่อยะรังต้องการลาออกจากการเป็นทหารของปตานีเมื่อรู้ชาติกำเนิดที่แท้จริงของตนเองว่าเป็นชาวอยุธยา แต่รายาบิรู ห้ามเอาไว้เพราะพระนางเชื่อว่าการเป็นชนของชาติใดนั้นขึ้นอยู่กับความรู้สึกของตนเองว่าจะเลือกเป็นเช่นใด ไม่ใช่ผู้อื่นกำหนดให้ ดังความว่า :

"ท่านคิดว่าตนเองเป็นชาวปตานีหรือไม่เล่า?"

"ข้าตัดสินใจเลือกข้างมานานแล้ว ข้าเลือกปตานี ที่นี่คือแผ่นดินมาตุภูมิ"

รายาทรงแย้มพระสรวล "ถ้าเช่นนั้นท่านก็เป็นชาวปตานี" (วินทร์ เลียววาริณ,2552 : 116)

ถึงแม้ปากจะบอกว่าเป็นชาวปตานี มีปตานีเป็นแผ่นดินแม่ กระนั้น ยะรังก็ไม่อาจตัดขาดกับความจริงที่ว่า ตนมีกำเนิดจากชนอีกเชื้อชาติหนึ่ง จึงไม่อาจตัดความรู้สึกของความเป็นอื่นได้และยังคงสงสัยว่า ที่สุดแล้ว ตนสมควรสังกัดเป็นคนของแผ่นดินใดกันแน่ระหว่างอยุธยากับปตานี ดังที่ ยะรัง ถามตัวเองว่าเขาทำเพื่อแผ่นดินของใครเมื่อรายากูนิง กล่าวขอบคุณเขาที่ช่วยยึดแผ่นดินปตานีคืนกลับจากการกบฏของยะหริ่ง ความว่า : เขาคิดถึงคำที่ รายากูนิง ตรัสกับเขา "ปตานีเป็นหนี้ท่านที่เสียสละเพื่อแผ่นดิน" แผ่นดินของใคร? ยะรังคิดในใจ (วินทร์ เลียววาริณ, 2552 : 299)

ความไม่แน่ใจของยะรังแสดงให้เห็นว่าจิตสำนึกเรื่องเชื้อชาติกับแผ่นดินเกิดเป็นของคู่กัน การที่ไม่ได้เป็นชนสืบเชื้อสายของแผ่นดินนั้นอย่างแท้จริง แล้วมาอ้างว่าตนเป็นคนของชนชาตินั้นอาจจะยังมีความรู้สึกตะขิดตะขวงใจ ยอมรับได้ไม่เต็มที่ทั้งจากตนเองหรือว่าจากผู้อื่น ทำให้ครั้งหนึ่งยะรังคิดจะฆ่าตัวตายเพื่อหนี

ความจริงว่าตนไม่ใช่สายเลือดปตานี อีกทั้งยังเป็นลูกของยะหริ่งคนทรยศต่อปตานี ที่มีสายเลือดอยุธยาศัตรูของปตานี

ผู้เขียนใช้ตัวละคร ยะรัง เพื่อสนับสนุนความคิดว่า คนเราสามารถเลือกที่จะเป็นคนของชนชาติใดก็ได้ด้วยตนเอง ไม่ใช่เพราะสายเลือดของบรรพบุรุษ หรือเพราะคนอื่นบอกหรือเลือกให้ และการตอบแทนคุณแผ่นดินเกิดมีความสำคัญเหนือจิตสำนึกทางเชื้อชาติ ดังนั้นเมื่อรู้ความจริงว่าสืบสายเลือดอยุธยา ยะรัง ยังคงเลือกที่จะเป็นชาวปตานี จงรักภักดีต่อแผ่นดินเกิดคือปตานี แทนที่จะเป็นแผ่นดินอยุธยาของบรรพบุรุษ ยะรังจึงไม่ต้องฆ่าตัวตายอย่างยะหริ่งเพราะไม่มีแผนดินจะอาศัย ยะรังไม่เป็นคนทรยศต่อแผ่นดินเกิดและแผ่นดินที่ชุบเลี้ยงตนเองจนได้ดี

3.1.3) ผู้เขียนสร้างตัวละครที่มีความสับสนในอัตลักษณ์ของตนเองเพราะมีสายเลือดผสม โดยให้ตัวละครชื่อ โอม หรือ โอดะ มีสายเลือดผสมจากชนหลายเชื้อชาติ คือ ญี่ปุ่นอยุธยา และปาเล็มบัง โอมได้รับการเลี้ยงดูทั้งในวัฒนธรรมญี่ปุ่นของพ่อ และวัฒนธรรมไทยของฝ่ายแม่ในแผ่นดินเกิด คือ อยุธยา โอมประสบปัญหาเรื่องอัตลักษณ์ของตนเพราะสายเลือดผสมในตัวเขา เขาไม่รู้ว่าทั้งชาวอยุธยาและญี่ปุ่น จะยอมรับเขาเป็นพวกเดียวกันหรือไม่ ดังคำพูดระบายความในใจของเขากับรายากูนิง ว่า: "...ยามข้าอยู่กับชาวอยุธยาพื้นเมือง พวกเขาคิดว่าข้าเป็นคนต่างชาติ ยามข้าอยู่กับชาวญี่ปุ่น พวกเขาคิดว่าข้าเป็นสายเลือดที่ไม่บริสุทธิ์ ข้ายังมีทั้งชื่อไทยและญี่ปุ่น" (วินทร์ เลียววาริณ, 2552 : 258)

โอมเลือกที่จะจงรักภักดีต่ออยุธยาในฐานะที่เป็นบ้านเกิดและที่ที่ตนได้รับการเลี้ยงดูและปลูกฝังให้คิดว่าตนเป็นชาวอยุธยา ดังคำตอบที่โอมให้กับยะรัง ความว่า :

ทหารเอกปตานีถามโอม "ท่านพอใจเพียงใดที่เป็นชาวอยุธยา?"

"อยุธยาเป็นมาตุภูมิของข้า"

"แม้จนในขณะนี้หรือ?"

"คนเราเกิดในแผ่นดินใด ก็เป็นคนของแผ่นดินนั้นไปจนวันตาย"

(วินทร์ เลียววาริณ, 2552 : 316)

ในตอนสุดท้าย โอมเลือกที่จะจบชีวิตของตนเองเพื่อไม่ให้ได้ชื่อว่าช่วยพ่อกับตาก่อกบฏต่ออยุธยา แผ่นดินเกิดของตน ที่ตนยอมรับมาตลอด ดังความว่า:

> “ข้ามีสายเลือดปาเล็มบังจากทวดของข้า สายเลือดอยุธยาจากแม้ของข้า ในร่างกายของข้ามีสายเลือดของทุกคนที่อยู่ในสนามรบนี้ และในเมื่อทุกคนอยากให้เลือดของอีกฝ่ายหลั่งบนผืนทรายนี้ ก็ขอให้เป็นเลือดของข้าเถิด...” (วินทร์ เลียววาริณ, 2552 : 355)

โอมเป็นตัวละครที่มีสายเลือดผสม แต่เลือกจะเป็นชนของชนชาติใดชนชาติหนึ่งด้วยตนเอง และด้วยอิทธิพลของการถูกเลี้ยงดูและปลูกฝังความคิดจากบุคคลในครอบครัวและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง โอมเลือกที่จะเป็นชาวอยุธยามากกว่าการเป็นชาวญี่ปุ่น การตายของโอมไม่ใช่การลงโทษ แต่เป็นการบอกความนัยว่าที่สุดของสงครามที่อ้างว่าทำเพื่อชาตินั้น คือการสูญเสียชีวิตและเลือดเนื้อของทุกฝ่ายทุกสายเลือดและชนชาติ

3.2. ผู้เขียนสร้างตัวละครที่ไม่มีความสับสนในอัตลักษณ์ของตนเอง

ผู้เขียนสร้างตัวละครที่ไม่มีความสับสนในอัตลักษณ์ของตนเอง โดยแบ่งออกเป็นสองกลุ่มคือตัวละครที่มีสายเลือดบริสุทธิ์ และตัวละครที่มีสายเลือดผสม

3.2.1) ผู้เขียนสร้างตัวละครที่ไม่มีความสับสนในอัตลักษณ์ของตนเองเพราะมีสายเลือดบริสุทธิ์ โดยสร้างให้ตัวละครชื่อ ยามาดะ นากามาสะ เป็นขุนนางอยุธยาผู้มีสายเลือดญี่ปุ่น ที่เข้ามารับใช้แผ่นดินอยุธยาเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว โดยที่ยามาดะนากามาสะ ยังคงยึดมั่นต่อเชื้อชาติของตนเอง มีความผูกพันต่อแผ่นดินเกิดของตนและไม่มีความจงรักภักดีต่อกษัตริย์อยุธยา และไม่มีความผูกพันต่อแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่แต่อย่างใด เพราะเขาตระหนักถึงความเป็นอื่นในเรื่องเชื้อชาติและแผ่นดินเกิดด้วยตัวเขาเอง และคนอื่นทำให้เขาตระหนักถึงข้อเท็จจริงนี้ด้วย ชีวิตของเขาทำงานให้กับอยุธยาเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสถานะทางสังคม

ดังนั้น ยามาดะ นากามะสะ จึงไม่สับสนในอัตลักษณ์ของตนเอง ไม่มีปัญหาเรื่องความรักชาติหรือไม่รักชาติอยุธยา เพราะอยุธยาไม่ใช่บ้านเกิดของเขา ถึงแม้ว่าจะแต่งงานกับสาวชาวอยุธยาเขาก็ไม่เชื่อว่าชาวอยุธยาจะยอมรับเขาเป็นพวกเดียวกัน แผ่นดินที่เขาผูกพันด้วยคือญี่ปุ่น ถึงแม้ว่าแผ่นดินญี่ปุ่นจะไม่ได้ให้ชื่อเสียง ยศถาบรรดาศักดิ์ และความร่ำรวยแก่เขาก็ตาม เขาเลือกที่จะดำรงชีวิตตามรูปแบบขนบนิยมวัฒนธรรมญี่ปุ่น ทั้งในด้านการแต่งกาย และการใช้อาวุธดาบซามูไรและวิชานินจา เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ และบ่งบอกถึงความเป็นอื่นของเขา

(sense of otherness) ที่ไม่สามารถทำตัวเป็นชาวอยุธยาได้ ดังข้อความที่ผู้เขียนบรรยายความรู้สึกถึงความเป็นอื่น ของยามาดะ ว่า: “เขามาตั้งรกราก ณ แผ่นดินนี้นานพอที่จะเข้าใจวัฒนธรรม ประเพณี สภาพสังคมแต่กระนั้นเขาก็ยังรู้สึกเป็นเช่นคนแปลกหน้าในสถานที่นี้” (วินทร์ เลียววาริน, 2552 : 75) ความรู้สึกของคนพลัดถิ่น (diaspora) อย่างเช่น ยามาดะ นากามาสะ นี้ ทำให้เขาตระหนักถึงความเป็นอื่นของตน ตระหนักถึงข้อจำกัดของตนที่จะมีอำนาจทางการเมืองในแผ่นดินอื่นได้ ดังคำสนทนาของยามาดะกับลูกชาย คือ โอม ว่า:

ยามาดะ : “เพราะพ่อเป็นชาวญี่ปุ่น ไม่ใช่ชาวอยุธยา ดังนั้นถึงแม้พ่อจะเชี่ยวชาญวิชาใดมากเพียงไร พ่อก็เป็นเพียงหมากตัวหนึ่งบนกระดานเท่านั้น ไม่มีทางกลายเป็นผู้เล่นหมากรุกกระดานนั้นได้ ส่วนเจ้านั้นแตกต่างจากพ่อ”

“แตกต่างอย่างไร?”

“เจ้าเกิดในอยุธยา ตาและแม่ของเจ้าเป็นชาวอยุธยา เจ้าจึงจะไปได้ไกลกว่าพ่อ”

โอมถามพ่อว่า: “ดังนั้นข้าจึงต้องมีทั้งชื่อไทยและญี่ปุ่นเช่นนั้นหรือ?”

ยามาดะ : “สำหรับพ่อ เจ้าก็คือชาวญี่ปุ่นที่มีชื่อว่า โอดะ แต่ตาและแม่ของเจ้าเห็นว่าเจ้าสมควรเป็นชาวอยุธยามากกว่าชาวญี่ปุ่น เพื่อประโยชน์ในอนาคตของเจ้าเอง ดังนั้นเมื่ออยู่ในสังคมอยุธยา เจ้าก็คือ โอม และหากเจ้าฝึกฝนเรียนรู้ศาสตร์ต่าง ๆ ครบถ้วนวันหนึ่งข้างหน้าเจ้าจะก็จะได้เป็นใหญ่เป็นโตในราชสำนักแน่นอนซึ่งเป็นสิ่งที่พ่อรู้ตัวดีว่าไม่สามารถ” (วินทร์ เลียววาริน, 2552 : 74-75)

ยามะดะ นากามาสะ นับเป็นตัวแทนของคนพลัดถิ่น ที่รู้จักแสวงหาผลประโยชน์ให้ตัวเอง และรักษาอัตลักษณ์ความเป็นญี่ปุ่นของตนไว้ และไม่ปฏิเสธที่จะให้ลูกชายคือ โอม เลือกที่จะเป็นชาวอยุธยาหรือว่าเป็นชาวญี่ปุ่น ตราบใดที่สิ่งที่โอดะเลือกนั้นดีที่สุดสำหรับเขา ขอแต่เพียงให้รู้ว่าตนนั้นมีสายเลือดญี่ปุ่นและสายเลือดอยุธยา (และปาเล็มบัง) รู้วัฒนธรรมและธรรมเนียมของบรรพบุรุษ โอดะ จึงต้องฝึกดาบซามูไรและวิชานินจาของญี่ปุ่น เรียนรู้การฟันดาบของไทยและธรรมเนียมปฏิบัติของราชสำนักอยุธยา ยามาดะไม่ได้นำเรื่องสายเลือดมาเป็น

ประเด็นในการตอบคำถามของโอมว่าควรจะเลือกจงรักภักดีต่อแผ่นดินเกิดของตน หรือว่าต่อแผ่นดินเกิดของพ่อ เพราะสำหรับยามะดะ ผลประโยชน์อยู่เหนือคำว่าความภักดีต่อแผ่นดิน โอมจะเลือกแผ่นดินใดก็ได้หากแผ่นดินนั้นให้ผลประโยชน์กับโอมได้มากที่สุด

ในอีกมุมหนึ่ง การที่ยามาดะไม่ยอมทำตัวผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่เขาไม่อาจสร้างความไว้เหนือเชื่อใจให้แก่อยุธยาได้ เท่ากับเป็นการบอกนัยว่าความเป็นคนต่างเชื้อชาติย่อมเป็นอุปสรรคที่จะได้รับการยอมรับจากชาติใดชาติหนึ่งให้มีอำนาจในทางการเมืองการปกครองไทย ยามาดะเป็นตัวแทนของคนยุคโลกาภิวัฒน์ที่สามารถอยู่ที่ใดก็ได้บนโลกนี้ที่ทำให้ตนได้รับผลประโยชน์โดยที่ไม่จำเป็นต้องทิ้งรากเหง้าของตนเอง

3.2.2) ตัวละครที่ไม่มีความสับสนในอัตลักษณ์ทางเชื้อชาติของตนเอง ถึงแม้จะมีสายเลือดผสม ในกรณีนี้ ตัวละครไม่ยึดติดกับเชื้อชาติใดเชื้อชาติหนึ่ง เช่น ตัวละครชื่อ ปารี และเจ้าชายราไว ทั้งคู่มีสายเลือดผสมระหว่างชาวน้ำและชาวมลายูปตานี ปารีถูกเลี้ยงดูในหมู่บ้านชาวน้ำ เขาจึงเลือกที่จะเป็นชาวน้ำ บ้านเกิดของเขา คือ หมู่บ้านชาวน้ำ เขาเลือกที่จะใช้ชีวิตอิสระอย่างชาวน้ำที่เป็นบรรพบุรุษของตน ไม่ต้องการอำนาจ ไม่สนใจยศถา บรรดาศักดิ์ หรือความร่ำรวย แต่ต้องการความสงบในชีวิต ความจงรักภักดีต่อแผ่นดินของปารีนั้นไม่ชัดเจน เพราะเขาช่วยปกป้องแผ่นดินปตานีเพื่อคนที่ตนรัก ไม่ได้กระทำไปเพราะเป็นแผ่นดินเกิดของแม่แต่อย่างใด ในขณะที่เจ้าชายราไวถูกเลี้ยงดูในราชสำนักปตานี มีความสำนึกว่าเป็นชาวปตานี และมีความจงรักภักดีต่อแผ่นดินเกิดของตน (ปตานี) ที่ถึงแม้ตนเองจะก่อกบฏยึดปตานี แต่ไม่ยอมเสียแผ่นดินเกิดให้กับต่างชาติ ก่อนตายเขาจึงสั่งให้กองกำลังของเขาช่วยป้องกันแผ่นดินปตานีจากการโจมตีของเมืองนครศรีธรรมราชและอยุธยา

บุหงาปารีและบุหงาตานี : จิตสำนึกทางเชื้อชาติและคุณแผ่นดิน

ผู้ศึกษาเชื่อว่า วินทร์ เลียววาริณ ตระหนักดีว่า ความคิดเรื่อง “จิตสำนึกเรื่องเชื้อชาติ” และ “การตอบแทนคุณแผ่นดิน” เป็นสิ่งสลับซับซ้อน และมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยผู้เขียนยกตำนานเรื่องของท่านศาสดาโมเสสมาเป็นข้อคิดให้แก่ผู้อ่าน โดยถ่ายทอดผ่านคำถามขององค์หญิงบิรู ที่ถามยะรังว่าหากยะรังเป็นองค์หญิงอูงู ยะรังจะยอมเสกสมรสกับสุลต่านปาหังเพื่อแผ่นดินปตานีหรือไม่ ตำนานของโมเสสเล่าว่า :

> “...กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ในแผ่นดินอียิปต์ ดินแดนที่ชาวอียิปต์อยู่ร่วมกับชาวฮีบรู ฟาโรห์ซึ่งเป็นผู้ปกครองสูงสุดกริ่งเกรงว่าชาวฮีบรูอาจลุกฮือล้มราชบัลลังก์ตามคำทำนายของโหร จึงทรงออกคำสั่งให้สังหารทารกชายทุกคนที่เกิดในห้วงเวลานั้น หญิงชาวฮีบรูคนหนึ่งเพิ่งให้กำเนิดทารกชาย ด้วยความกลัวว่าทารกของนางจะไม่รอดชีวิต จึงวางทารกไว้ในตะกร้าปล่อยให้มันลอยน้ำไป ลูกสาวของหญิงคนนั้นก็ตามตะกร้าใบนั้นไป...
>
> “ตะกร้าใบนั้นลอยตามน้ำเข้าไปในเขตวังของฟาโรห์ ธิดาองค์หนึ่งของฟาโรห์[5] ทรงพบเห็นเข้าจึงนำทารกนั้นไปเลี้ยง ตั้งชื่อเด็กในตะกร้านั้นว่า โมเสส หมายความว่าน้ำ...
>
> “โมเสสเติบใหญ่เป็นหนุ่ม เขาเชื่อเสมอว่าตนเองเป็นชาวอียิปต์ วันหนึ่งเขาพบเห็นทาสฮีบรูคนหนึ่งถูกชาวอียิปต์เฆี่ยนตี เขาฆ่าชาวอียิปต์คนนั้น และหนีไปยังแผ่นดินอื่น กลายเป็นคนเลี้ยงแกะ และต่อมาก็พบว่าตนเองเป็นชาวฮีบรู เขาตกอยู่ในระหว่างสองโลก เชื้อชาติกับบุญคุณ เขารู้ว่าตนเป็นหนี้บุญคุณชาวอียิปต์ที่เลี้ยงเขามา แต่ก็มีหน้าที่ปกป้องเพื่อนร่วมชาติของตน เขาตัดสินใจหวนคืนแผ่นดินอียิปต์ และกลายเป็นผู้นำของชาวฮีบรู และต่อมาก็นำพาชาวฮีบรูเดินทางหาแผ่นดินใหม่ แต่ถูกฟาโรห์องค์ใหม่ขัดขวาง นำทหารติดตามมา อำนาจเบื้องบนจึงบันดาลให้น้ำในทะเลแดงแยกตัวออกปล่อยให้ขบวนของโมเสสผ่านไปได้ เมื่อผ่านไปแล้ว น้ำทะเลก็ท่วมทับทหารที่ตามมาจมน้ำตายหมดสิ้น....

[5] สำหรับมุสลิมแล้วผู้ที่เลี้ยงดูโมเสสคือภรรยาของฟาโรห์ ชื่ออาซียะฮ์ (Asiah)

“นี่เป็นตำนาน แต่สาระของเรื่องนี้ก็คือ สถานะของโมเสสเป็นเพียงสิ่งที่ถูกผู้อื่นกำหนดให้ หากไม่มีใครบอกโมเสสว่าเขาเป็นสายเลือดฮีบรู เขายังจะยอมเป็นผู้นำของชาวฮีบรูหรือ? ความจริงมีโอกาสสูงมากที่เขาจะครองตำแหน่งทางการทหารในระดับสูง และสังหารชาวฮีบรูมากมายโดยไม่รู้สึกว่าผิด ตรงข้ามกลับรู้สึกว่ามีความชอบธรรมที่ทำเช่นนั้นเพื่อ ‘แผ่นดินเกิด’ ของเขา”

บิรูทรงสบพระเนตรยะรัง “ถามจริง ๆ เถิด ยะรัง หากท่านเป็นโมเสส จะเลือกเข้าข้างคนที่เลี้ยงดูท่านมา หรือจะหวนกลับไปสู่สายเลือดเดิมของท่าน? โปรดตอบตามหัวใจของท่าน”

ทหารหนุ่มส่งเสียงหนักแน่น “ข้าพระองค์ย่อมสนองบุญคุณของคนที่เลี้ยงข้าพระองค์มา”

“จริงหรือ?”

“พระองค์มิทรงเชื่อ?”

“เราเชื่อท่าน แต่เรื่องนี้ไม่ง่ายดังที่พูด เนื่องจากสายเลือดข้นกว่าน้ำนักเราเพียงแต่จะบอกท่านว่า ชีวิตนี้ไม่มีอะไรที่สามารถแบ่งแยกชัดเจนขาวกับดำและไม่มีคำว่าถูกหรือผิดโดยสิ้นเชิง เรามองว่ามนุษย์เราเกิดมาล้วนมาจากต้นกำเนิดเดียวกัน ความเป็นปตานีหรือปาหังหรือญี่ปุ่น หรือชาติอื่น ๆ เป็นเพียงตราประทับที่คนอื่นกำหนดทั้งสิ้น...” (วินทร์ เลียววาริน, 2551 :179-180)

จะเห็นว่า ถึงแม้ยะรังจะเลือกแผ่นดินเกิดเหนือเชื้อชาติของตน แต่เป็นการเลือกในเวลาที่ยะรังยังไม่ทราบข้อเท็จจริงว่าตนเองสืบสายเลือดอยุธยา แต่องค์หญิงบิรูเป็นผู้เล็งเห็นความจริงว่า จิตสำนึกทางเชื้อชาติและการตอบแทนคุณแผ่นดินไม่ใช่สิ่งที่ตัดสินให้เลือกอย่างใดอย่างหนึ่งกันได้ง่าย ๆ และไม่ใช่เป็นเรื่องถูกหรือผิดที่จะต้องตัดสินกันให้เด็ดขาด ดังนั้น เมื่อยะรังรู้ข้อเท็จจริงว่าตนไม่ใช่ชาวปตานี ยะรังเริ่มลังเลไม่แน่ใจว่าการละทิ้งเชื้อชาติของตนและเลือกตอบแทนคุณแผ่นดินเกิดนั้น จะเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือไม่ และเมื่อไม่อาจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งได้ ยะรังคิดที่จะฆ่าตัวตายแทน

การใช้ตำนานเรื่องโมเสส เป็นการตอกย้ำความสำคัญของเชื้อชาติและการตอบแทนคุณแผ่นดินเกิดนั้นมีความสำคัญพอกัน ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ศาสนาของมุสลิม ยิว และคริสเตียนนั้น โมเสสเป็นบุคคลที่ถูกพระเจ้าเลือกให้เป็นผู้นำของชาวฮีบรู โมเสสคือผู้ปลดปล่อยชนชาติฮีบรูจากการกดขี่ของชาวอียิปต์ โมเสสนำชาวฮีบรูออกจากอียิปต์ และไม่ได้ยึดครองอียิปต์อย่างที่ฟาโรห์หวาดกลัว ถึงแม้ว่าการที่โมเสสนำชาวฮีบรูออกจากอียิปต์เป็นการกระทำที่เปรียบเสมือนการก่อกบฏและทรยศต่อแผ่นดินอียิปต์และฟาโรห์ผู้ชุบเลี้ยงตนก็ตาม โมเสสเลือกความยุติธรรมและความถูกต้อง และการที่โมเสสต้องหนีออกจากอียิปต์ครั้งแรกเพราะโมเสสหนีคดีการฆ่าคนตาย และหวนกลับมาอียิปต์อีกครั้งเพราะทำตามพระบัญชาจากพระเจ้า เพื่อให้กลับมาชักจูงฟาโรห์ให้ยอมตนต่อพระเจ้า ไม่ว่าตำนานในศาสนาจะบันทึกไว้อย่างไร ผู้ศึกษาพิจารณาว่าโมเสสเลือกความถูกต้องทางด้านมนุษยธรรมและให้ความสำคัญต่อเชื้อชาติของตนเช่นเดียวกัน ดังนั้นการเลือกให้อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เหนืออีกสิ่งหนึ่งนั้นต้องพิจารณาจากบริบทประกอบกัน ตำนานของโมเสสเป็นการสื่อความว่าจิตสำนึกทางเชื้อชาติและการตอบแทนคุณแผ่นดินบางครั้งต้องแยกออกจากกันโดยต้องยึดเรื่องความถูกต้องและความยุติธรรมเป็นลำดับแรก

ผู้ศึกษารู้สึกกังขาว่า การที่ผู้เขียนใช้ตำนานของโมเสสมาเป็นข้อคำถามในเรื่องจิตสำนึกทางเชื้อชาติและคุณแผ่นดินในเรื่องนี้สมเหตุสมผลหรือไม่ ในเมื่อตำนานของโมเสสอิงกับความเชื่อทางศาสนา ว่าเป็นผู้ที่พระเจ้าเลือกและกำหนดให้เป็นผู้นำชนชาติฮีบรู เป็นผู้ปลดปล่อยฮีบรูให้พ้นจากการถูกกดขี่ และถ้าจะมีความหมายระหว่างบรรทัดชวนให้คนไทยเชื้อสายมลายูคิดว่าถ้าตนเองตกอยู่ในสภาพของโมเสสแล้วจะเลือกทำตามอย่างโมเสสหรือไม่ คือเป็นผู้นำชนชาวไทยเชื้อสายมลายูขัดขืนต่อผู้ปกครองไทยอย่างนั้นหรือ คำถามคือถ้าเลือกทำอย่างโมเสสแล้วจะนำพาผู้คนไปแสวงหาดินแดนใดได้ พระเจ้าจะมาช่วยเหลืออย่างที่ช่วยเหลือโมเสสหรือไม่ (คำตอบคือคงไม่โชคดีอย่างโมเสส)

อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่า วินทร์ เลียววาริณ จะให้น้ำหนักความสำคัญกับความคิดเรื่องการตอบแทนคุณแผ่นดินที่ชุบเลี้ยงตนเองให้อยู่เหนือแผ่นดินเกิดของตน มากกว่าความคิดเรื่อง “จิตสำนึกทางเชื้อชาติ” โดยพิจารณาจาก หนึ่ง

คำพูดและการกระทำของตัวละครชื่อ ฟาริด ที่มีสายเลือดบริสุทธิ์จากปาเล็มบัง ที่ถึงแม้จะรักแผ่นดินเกิดของตน แต่สุดท้ายยอมทรยศต่อแผ่นดินเกิดและเลือกที่จะตอบแทนคุณแผ่นดินที่ชุบเลี้ยงตนมา สอง พิจารณาจากตัวละครชื่อ ยะรัง เมื่อยะหริ่งบอกว่ายะรังสืบสายเลือดปาเล็มบัง และต้องทรยศปตานี เพื่อปาเล็มบัง ยะรังเลือกที่จะฆ่าตัวตายแทนการทรยศต่อแผ่นดินเกิดที่ชุบเลี้ยงตน แต่ถูกอำมาตย์หะยี กาเดร์ห้ามและบอกให้ยะรังเชื่อมั่นในตัวเองว่าเขาเป็นชาวปตานี และต้องตอบแทนคุณแผ่นดินที่เลี้ยงตนมา อย่าไปสนใจว่าตัวเขาเป็นชาวปาเล็มบัง เพราะสายเลือดในตัวที่มีอยู่ ความว่า:

> “ข้าพเจ้าไม่ใช่ชาวปตานี ข้าพเจ้าเป็นศัตรูของท่าน”
>
> หะยี กาเดร์ คำราม “เจ้าคือชาวปตานี และหน้าที่ของเจ้าตอนนี้คือ ช่วยขับไล่ศัตรูที่รุกราน สนองบุญคุณของคนที่เลี้ยงเจ้ามา มิใช่ฆ่าตัวตายเยี่ยงไอ้ขี้ขลาด” (วินทร์ เลียววารินr, 2551 : 344)
>
> ผู้เขียนใช้ “ความตาย” เป็นสัญลักษณ์ที่มีนัยบ่งบอกถึงความสำคัญของแผ่นดินเหนือจิตสำนึกทางเชื้อชาติ ว่าถ้ามีจิตสำนึกต่อเชื้อชาติแต่ไม่มีแผ่นดินจะอยู่จะสำคัญไปได้อย่างไร ก็คงไม่ต่างไปจากคนตาย ดังเช่นที่ยะรังสำนึกได้ในตอนท้ายเรื่องว่า : “ทั้งที่รู้ความจริงเกี่ยวกับชาติกำเนิดของเขาก็ไม่ทำให้ชีวิตของเขาดีขึ้นกว่าเดิมมนุษย์ไยชอบกระทำเรื่องที่รู้ว่าไร้ประโยชน์” (วินทร์ เลียววารินr, 2551 : 311)

นอกจากนี้ วินทร์ เลียววารินr ยังได้ถ่ายทอดความคิดเรื่อง “ชาติ” ว่าเป็นเรื่องมายา เป็นสิ่งสมมติที่มนุษย์สร้างขึ้น คนบางกลุ่มได้ใช้ “จิตสำนึกทางเชื้อชาติ” และความคิดเรื่อง “ความรักชาติ” หรือ “ทำเพื่อชาติ” เป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ทางการเมือง โดยถ่ายทอดผ่านตัวละครชื่อ เรไร แม่ของโอมที่แต่งงานกับยามาดะ นากามาสะเพราะพ่อหวังผลประโยชน์ทางการเมือง ดังคำบอกเล่าของเรไรที่ให้กับโอมว่า :

> “แม่ทำสิ่งเหล่านี้เพื่อชาติ อยุธยาได้ ทำเพื่อท่านตาของลูกได้ แต่ท้ายที่สุดแล้วแม่ก็พบว่า ชาติเป็นเพียงความคิด เป็นมายา เราสามารถรบกันได้อีกหลายสิบครั้ง แต่การแบ่งแยกนี้ก็ไม่ได้ทำให้คนมีความสุขขึ้น เพราะความจริงก็คือไม่มีใครที่ทำเพื่อชาติจริง ๆ ท้ายที่สุดแล้วก็เพื่อผลประโยชน์ของตนเองทั้งสิ้น” (วินทร์ เลียววาริน, 2552 : 269)

วินทร์ เลียววารินทร์ ได้ถ่ายทอดความคิดเรื่อง “จิตสำนึกเรื่องเชื้อชาติและการตอบแทนคุณแผ่นดิน” ที่เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทุกวันนี้ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งวินทร์ ได้ซ่อนไว้อย่างแยบยลภายใต้เนื้อเรื่องของบุหงาปารีและบุหงาตานี และเป็นเรื่องที่ไม่ยากที่ผู้อ่านร่วมสมัยจะแกะรอยปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ เชื่อว่าปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทุกวันนี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องของความขัดแย้งทางเชื้อชาติเป็นหลักแต่เป็นเพราะความเห็นแก่ตัวของคนบางกลุ่มที่หยิบยกเรื่องจิตสำนึกทางเชื้อชาติมาเป็นข้ออ้างเพื่อหวังผลทางการเมือง และคำว่า “ความรักชาติ” “ทำเพื่อชาติ” ที่จริงแล้วเป็นดังคำอ้างหรือไม่

ข้อเสนอแนะของผู้เขียนต่อการแก้ปัญหาเรื่องจิตสำนึกทางเชื้อชาติและการตอบแทนคุณแผ่นดิน

ดูเหมือนว่า ผู้เขียนพยายามจะบอกว่าการยึดมั่นถือมั่นในเรื่องเชื้อชาติทางสายเลือดในปัจจุบันนี้เป็นเรื่องค่อนข้างไร้สาระ โดยบอกผ่านคำพูดของหะยีกาเดร์ ที่พูดกับยะรังว่า:

> “สำหรับตัวเจ้า ยะรัง จงเป็นตัวของตัวเอง อย่าไปสนใจชาติกำเนิดของเจ้าเลย มิเช่นนั้นเจ้าจะไม่สามารถดำเนินชีวิตของเจ้าต่อไปได้ ขอเพียงเจ้ารู้ว่าเจ้าเป็นชาวปตานีก็พอแล้ว ชีวิตสั้นก็จริงและไร้ความหมายก็จริง แต่หากเจ้าใช้ทุกนาทีตามหัวใจของเจ้ามันก็สร้างความแตกต่างต่อโลกใบนี้ แม้ว่าเจ้าจะวัดมันไม่ได้ก็ตาม” (วินทร์ เลียววาริน, 2552 : 119)

นี่เป็นความพยายามสื่อสารให้คนไทยบางกลุ่มข้ามผ่านความคิดเรื่องการแบ่งแยกทางเชื้อชาติเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างชาติ สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชาติ อย่าให้คนไทยใช้เรื่องเชื้อชาติมากำหนดชีวิตและอนาคตของตนและของคนในชาติ อย่าเป็นเหตุทำให้เกิดการแบ่งพวก 'พวกเขา' 'พวกเรา' ซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ใด ดังเช่น ยะรัง ที่ปลงตกเลิกคิดเรื่องเชื้อชาติ เรื่องสายเลือด แล้วเลือกใช้ชีวิตให้มีความสุข ดังที่เขาพูดว่า: ข้าเพิ่งมองเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะสะสางมัน เพราะอดีตผ่านไปแล้วเหลือแต่วันนี้ที่สำคัญกว่า (วินทร์ เลียววาริน, 2552 : 339) ซึ่งสื่อความนัยถึงคนปัตตานีในปัจจุบันที่ "จำประวัติศาสตร์ของตนได้แต่อย่าทำให้เกิดปัญหาเรื่องเชื้อชาติ เรื่องศาสนา ทุกคนต้องอยู่ร่วมกันให้ได้" เป็นความหมายระหว่างบรรทัดที่ซ่อนอยู่ในตัวบท ที่ผู้เขียนต้องการบอกว่าอย่าใช้เชื้อชาติเป็นตัวทำลายความสามัคคีของคนในชาติ อย่าใช้เชื้อชาติมาเป็นข้ออ้างในการสร้างความแตกแยกในบ้านเมือง หรืออ้างความชอบธรรมเหนือดินแดนปัตตานีปัจจุบัน ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ยะรัง ถูกใช้เป็นตัวละครตัวอย่างในการสร้างจิตสำนึกของความรักชาติ ว่าคนเรานั้นเกิดบนแผ่นดินใดก็ย่อมเป็นคนในแผ่นดินนั้น และต้องตอบแทนคุณแผ่นดินที่ตนเติบโตมา

บทสรุป

วินทร์ เลียววาริณใช้นวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานีเป็นเครื่องมือในการสื่อสารให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์อาณาจักรมลายูปตานีในภาพกว้าง ๆ ให้กับผู้อ่านชาวไทยได้รู้จักว่า ปตานีเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง มีอำนาจทางการเมือง การปกครอง และเศรษฐกิจ เป็นที่รู้จักในหมู่ชนชาวต่างชาติในฐานะที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าทางทะเลที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนเป็นที่หมายปองของอาณาจักรต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง อาณาจักรปตานีสามารถดำรงความเป็นเอกราชได้ในช่วงหนึ่งเพราะมีผู้ปกครองที่สามารถ มีกองกำลังประชาชนที่เก่งกล้าห้าวหาญ และมีปืนใหญ่ที่มีแสนยานุภาพไว้ในครอบครองจนเป็นที่เกรงขามของศัตรู และไม่น่าแปลกใจที่ลูกหลานเชื้อสายมลายูปตานีปัจจุบันจำนวนไม่น้อยจะมีความภาคภูมิใจในเชื้อชาติของตน

และรำลึกถึงประวัติศาสตร์ที่ล่มสลายของบรรพบุรุษตนอย่างเจ็บปวดมาจนถึงทุกวันนี้ นวนิยายบุหงาปารีและบุหงาตานี มีส่วนร่วมในการประกาศถึงการดำรงอยู่ของอาณาจักรมลายูปตานีในอดีต และการมีตัวตนของชนชาติมลายูที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ที่แตกต่างจากชนเชื้อชาติไทยส่วนใหญ่ของประเทศ เรื่องจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์และเชื้อชาติมลายูที่มีมาในอดีตไม่อาจปฏิเสธได้ว่ายังคงส่งผลกระทบถึงจิตใจของคนบางกลุ่มในปัจจุบัน และมีส่วนต่อเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้เขียนได้ใช้นวนิยายดังกล่าวเป็นเครื่องส่งเสริมจิตสำนึกของความรักชาติให้เกิดขึ้นในหมู่ชนชาวไทยทุกคน โดยเฉพาะชนเชื้อสายมลายูในพื้นที่ดังกล่าวโดยให้พวกเขายอมรับความจริงที่ว่าชาติเกิดจากการรวมตัวของผู้คนที่หลากหลายเชื้อชาติหลากหลายวัฒนธรรม ไม่มีชาติได้ที่รวมตัวได้จากชนชาติที่มีสายเลือดบริสุทธิ์เพียงเชื้อชาติเดียว ชาติในวันนี้แตกต่างไปจากชาติในอดีต คนในชาติต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีสามัคคีเพื่อความสันติสุขของทุกฝ่าย ชาวไทยทุกคนโดยเฉพาะชนเชื้อสายมลายูต้องพยายามข้ามผ่านจิตสำนึกเรื่องเชื้อชาติมลายูให้ได้ และให้ตระหนักถึงบุญคุณของแผ่นดินเกิดเหนือสิ่งอื่นใดเพราะหากมีจิตสำนึกถึงเชื้อชาติแต่ไม่มีแผ่นดินจะอยู่จะมีประโยชน์อันใด ชีวิตก็ไร้ความสงบสุข เช่นที่ผู้เขียนสื่อสารผ่านตัวละครยะรังผู้มีสายเลือดอยุธยาแต่เลือกจงรักภักดีต่อปตานีแผ่นดินเกิดที่เลี้ยงดูตนมาและเลือกที่จะอยู่อย่างมีความสุขโดยพยายามข้ามให้พ้นเรื่องจิตสำนึกทางเชื้อชาติที่ติดตัวตนมา แต่กระนั้น ผู้เขียนไม่อาจกล่าวได้อย่างเต็มที่ ว่าจิตสำนึกทางเชื้อชาตินั้นไม่สำคัญเพราะผู้เขียนได้หยิบยกตำนานของโมเมสมาเป็นคำถามให้ชวนคิดว่าถ้าคนเราตกอยู่ในสถานการณ์เช่นเดียวกับโมเสสจะยอมทรยศต่อกษัตริย์ฟาโรห์ที่เลี้ยงดูตนและต่อแผ่นดินอียิปต์ที่ตนเติบโตมา โดยการนำพาชาวฮีบรูผู้เป็นทาสแรงงานของแผ่นดินอียิปต์อพยพออกจากอียิปต์หรือไม่ ตำนานได้แสดงให้มนุษย์เห็นว่าที่สุดแล้วคนเราต้องเลือกความยุติธรรมอยู่เหนือคำว่าบุญคุณดังที่โมเสสเลือกพาชาวฮีบรูออกจากอียิปต์ให้พ้นจากการถูกกดขี่จากฟาโรห์ด้วยความช่วยเหลือของพระเจ้าเบื้องบน เช่นเดียวกับจิตสำนึกเรื่องเชื้อชาติและคุณแผ่นดินนั้นเป็นสิ่งซับซ้อน ต่างมีคุณค่ามีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

ขึ้นอยู่กับบริบท สถานการณ์ และยุคสมัยของสังคมนั้น ๆ และบางครั้งคนเราไม่อาจเลือกอย่างใดอย่างหนึ่งได้อย่างเด็ดขาดดังที่ใจต้องการ ทำได้แต่เพียงให้มีความหวัง เช่นที่ผู้เขียนหวังว่าสังคมไทยการเมืองไทยจะดีขึ้นหากคนในชาติรักและสามัคคีกัน ไม่นำเรื่องจิตสำนึกทางเชื้อชาติมาเป็นข้ออ้างทำให้เกิดความขัดแย้งกันเช่นทุกวันนี้

บรรณานุกรม

ชุลีพร วิรุณหะ. (2551). **บุหงารายา.** กรุงเทพฯ : ศักดิโสภาการพิมพ์.

วินทร์ เลียววาริน. (2551). **บุหงาปารี.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์.

วินทร์ เลียววาริน. (2552). **บุหงาตานี.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์.

Chasmore, Ellis. (1994). **Dictionary of Race and Ethnic Relations** (3 rd. Edition). London and New York : Routledge.

Ibrahim Syukri. (2005). **Sejarah Kerajaan Malaya Patani**. Bangi: UKM.

Ibrahim Syukri. (1985). **Sejarah Kerajaan Melayu Patani** : **History of the Malay Kingdom of Patani**. Translated by Bailey, Conner and Miksic, N. John. Chiangmai : Silkworm Books.

Teeuw, A. and Wyatt, D.K. (1970). **Hikayat Patani.** The Hague : Martinus Nijhoff.

Walder, Dennis. (2003). **Literature in the Modern World**. Oxford : Oxford University Press.